

DE

Evaluatie
Vier Gevleugelde
Vrijheidsprogramma's

VOGEL

VRIJ

HEID

STICHTING
CULTUURGENERATIE

Verhalen over
vrijheid, vluchten,
helden en
strijd, verteld en
gevisualiseerd
door verschillende
deelnemers, in en
buiten de klas

Liane van der Linden
& Dineke Stam

If one could
possess, grasp,
and know the
other, it would
not be other.

EMMANUEL LEVINAS

Het waren drie jaren van opstijgen, landen, weer opstijgen, om eindelijk – toen het weer mocht in 2022 – laag te vliegen. In de 22 jaar van het bestaan van onze stichting zijn we vaak – eigenlijk altijd wel – uit onze comfortzone geduwd. Omdat werken met verschillende mensen op een veelheid aan locaties altijd anders loopt dan het op papier kan worden voorzien. De periode 2019-2022 vroeg om veel flexibiliteit en blijven bij de zuivere intentie én trouw aan het oorspronkelijke 75 jaar vrijheid programma. Dat dat programma in de realisatie anders liep – één in plaats van drie jaar – deelnemers online, op afstand en tenslotte in fysiek samenzijn – was een uitdaging. De gedachte – kijken wat wél kan – leidde tot verrassende situaties. Net een mooie serie workshops opgezet in het AZC in Amsterdam NW, lockdown. Op de vraag aan de sociaal werker aldaar wat dan wel nodig was, zei deze: toiletartikelen. Want de bewoners werden verbannen van het WiFi signaal om samscholing te voorkomen. En besteedden hun zakgeld aan telefoonkaarten om met geliefden in contact te blijven. Het leidde tot de bevredigende ervaring dat – met steun van een corona noodfonds – voor €1000,- shampoos, tandpasta en dergelijke geschonken konden worden. Dit zette de toon voor de verdere

periode. Van picknicks tot grote concerten, een betekenisvolle samenwerking met partners in Nederland en op Aruba over – vergeten – helden en hoe deze ons vandaag empoweren en tot voorbeeld dienen. Zo werden deze drie jaren heel waardevol. Jaren die het uiterste vroegen van ieders flexibiliteit en inventiviteit. Met dank ook aan de empathische opstelling van u, de ons ondersteunende fondsen en overheden. Want in 2022 konden we weer uitvliegen, en hopen dat nog lang te blijven doen.

CONNY GROOT, DIRECTEUR/PROGRAMMAKER

The single story
about people
and places creates
stereotypes,
it makes our
recognition of our
equal humanity
difficult, it robs
people of dignity.

CHIMAMANDA NGOZI ADICHIE,
THE DANGER OF A SINGLE STORY, TED TALK 2009.

01 Kunstbeoefening
als aanvliegroute

02 Hoe is het programma
bedacht

03 Aandachtspunten

05 Verantwoording

04 Evaluatie

06 Toelichting

01 Kunstbeoefening als **aanvliegroute**

Voor u ligt de evaluatie van vier deelprogramma's door Stichting CultuurGeneratie, uitgevoerd tussen 2019 en 2022, die tezamen DE VOGEL VRIJHEID OF VOGELVRIJ vormen. CultuurGeneratie brengt in sociaal-artistieke programma's verschillende mensen, die elkaar anders niet of nauwelijks ontmoeten — nieuwkomers, jongeren, ouderen, gevestigden en mensen met een uitdaging — samen rond een gedeelde passie voor kunst en erfgoed¹. CultuurGeneratie werkt daarvoor met hen en professionals aan muzikale, theatrale en erfgoedprogramma's met altijd een sterk educatieve ambitie. Erfgoed en geschiedenis zijn belangrijke componenten in de vier samenhangende deelprogramma's die hier worden geëvalueerd:

1. De Vogel Vrijheid of Vogelvrij
2. Wie is je held?
3. Op zoek naar Boy
4. Jouw Reis

De Vogel Vrijheid of Vogelvrij

Meer dan ooit, lijkt het, leven we in extreem onzekere tijden, waarin 'hart en hoofd, lichaam en geest in collectieven van diverse mensen moeten samenwerken om de hedendaagse problemen te lijf te kunnen gaan.'¹ Kunstbeoefening kan daarbij een belangrijke 'aanvliegroute' zijn.

CultuurGeneratie werkt sinds 2015 aan programma's over thema's rond vrijheid, vrijheidsbeperking, vrijheidsstrijd en gastvrijheid. Diversiteit en inclusiviteit zitten in het DNA van de bescheiden organisatie, die, inhoudelijk en organisatorisch, al sinds de vliegende start bij Rotterdam 2001 Culturele hoofdstad van Europa, onder leiding staat van programmamaker/directeur Conny Groot.²

Het programma Vreemde Gasten uit 2015-2017 dat de première beleefde in Herinneringscentrum Kamp Westerbork — na een reeks ontmoetingen en workshops in en rond AZC's³ tussen burens en nieuwaangekomen bewoners — legde verband tussen de Tweede Wereldoorlog en de oorlogservaringen van vluchtelingen in Nederland nu. De verschillende, ook traumatische herinneringen die in de workshops naar voren kwamen, werden op een artistieke manier samengebracht.

Bij de herdenking in 2015 van 70 jaar Vrijheid van de Tweede Wereldoorlog organiseerde CultuurGeneratie muziek- en schrijfworkshops voor jongeren in het

Voortgezet Onderwijs. Na kennismaking met het levensverhaal van Anton de Kom, de verzetsstrijder tegen zowel het koloniale bewind door Nederland als tegen de nazi-bezetting door Duitsland, maakten de leerlingen dichtregels over vrijheid en slavernij.

Door het bijzondere muziekstuk De Vogel Vrijheid als uitgangspunt te kiezen voor een volgend programma (2019-2022), wilde CultuurGeneratie opnieuw de verbinding agenderen tussen de Tweede Wereldoorlog, de geschiedenis van slavernij en uitsluiting in het heden. Het muziekstuk De Vogel Vrijheid is geschreven door de joodse componist Lex van Delden. De tekst verwijst zowel naar de jodenvervolging in de Tweede Wereldoorlog als naar de slavernijgeschiedenis. De in coronatijd ontstane online theaterproductie Vergeten Helden (2021) waarin de Arubaans-Nederlandse verzetsheld van kleur Boy Ecury in één van de vijf hoofdrollen ten tonele wordt gevoerd, was de inspiratiebron voor het transnationale deelprogramma Op zoek naar Boy. De andere twee sociaal-artistieke deelprogramma's sloten wat betreft de werkwijze hier nauw bij aan door met diverse deelnemers de verbinding te maken tussen erfgoed, herinnering, vlucht en vrijheidsstrijd.

De Vogel Vrijheid of Vogelvrij werkte behalve met het cement van kunst en cultuur ook met digitaal erfgoed,

¹ Learning Communities, zie <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/learning-communities-epale-community-conference-2022> Vanessa di Oliveira Andreotti of <https://www.youtube.com/watch?v=00HRc-UcDOo>.

² In 2001 werkte programmamaker Conny Groot in de voorloper van CultuurGeneratie aan de eerste programma's om mensen met verschillende achtergronden en leeftijden samen te brengen door muziek – toen genaamd 'Europlus-songfestival', later omgedoopt tot Musicgenerations en sinds 2022 is de naam CultuurGeneratie.

³ AZC Asielzoekerscentrum

het digitale familiearchief van de Ecury's brengt het verzetswerk en de persoonlijke ontwikkeling van Boy Ecury dichterbij. De ervaringen en moedige keuzes van Boy Ecury laten leerlingen nadenken over de keuzes die zij nu maken in onderwerpen als inclusiviteit, klimaat, rechtvaardigheid, eigen doelen. Het overstijgende concept dat al deze programma's en ook deze evaluatie verbindt, is multidirectional memory⁴. Simpel gezegd: probeer de herinnering aan verschillende geschiedenissen van vervolging en uitsluiting met elkaar te verbinden, niet als concurrerend te zien, maar juist te accepteren dat de herinnering aan de ene gebeurtenis een andere kan oproepen en versterken. Doordat er in het nu over het verleden wordt gesproken, in een actieve uitwisseling van herinneringen kunnen nieuwe vormen van solidariteit en visies op gerechtigheid ontstaan. De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog kan meer begrip brengen voor mensen die nu voor oorlog wegvluchten. En het kan helpen om een individuele ervaring met grote gevolgen voor het eigen bestaan in een breder verband te plaatsen, als een collectieve ervaring. CultuurGeneratie wil het potentieel voor solidariteit vergroten door veelzijdige herinnn van deelnemers artistiek vorm te geven in kunst- en erfgoedprogramma's. De ruimte voor multidirectional memory kan helpen om mechanismes van onderdrukking, uitsluiting en geweld en het verzet daartegen in het verleden en ook in het heden te herkennen, bestrijden en overstijgen.

Multidirectional Memory

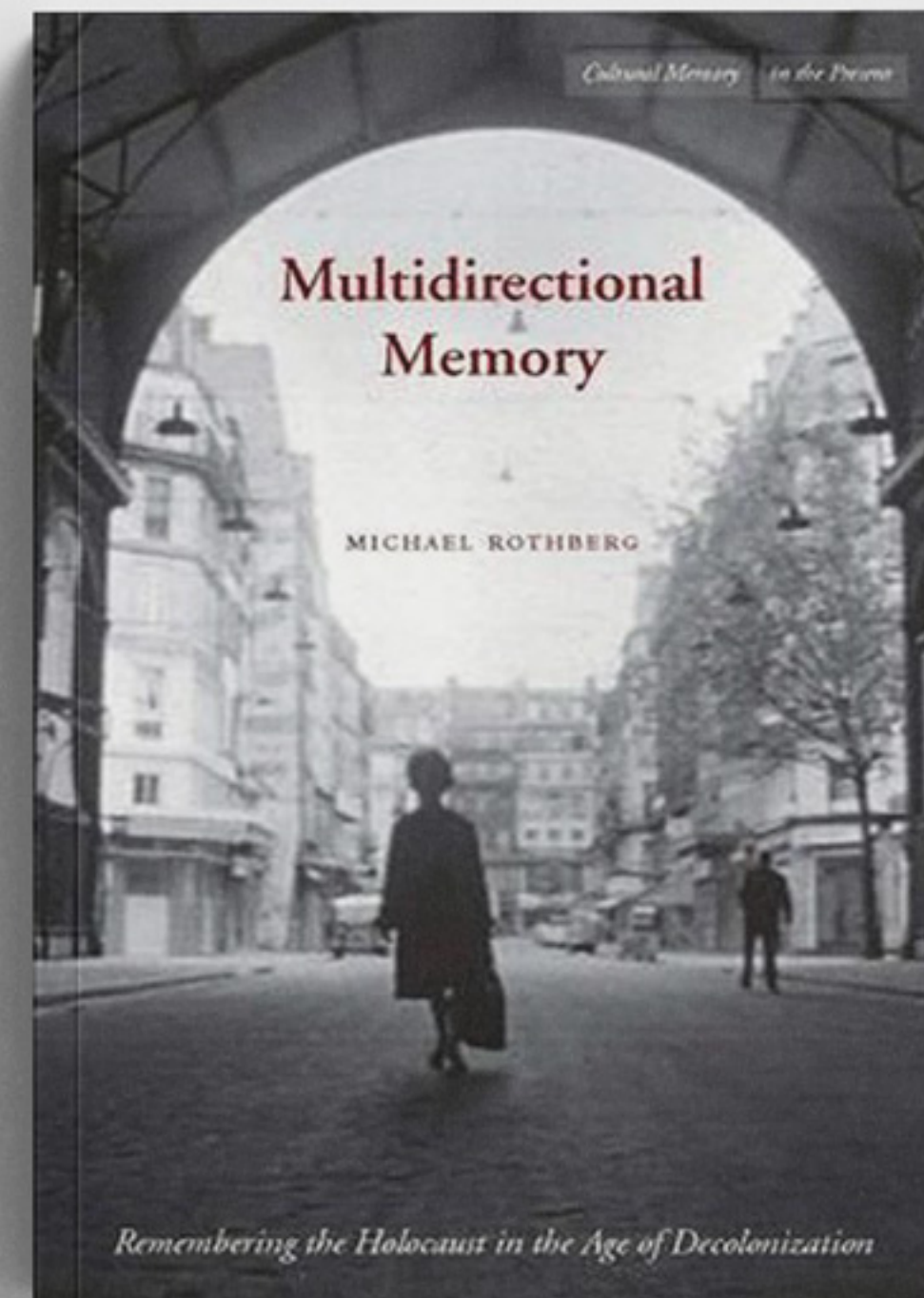
Michael Rothberg⁴, die het concept multidirectional memory muntte, noemt het voorbeeld van de reis rond 1950 naar Warschau van de Afro-Amerikaanse academicus en mensenrechtenactivist W.E.B. Dubois. De ultieme verwoesting van het getto van Warschau had grote invloed op Dubois' denken over racisme. De overeenkomsten tussen wit racisme en antisemitisme drongen zich aan hem op. Aan beide liggen culturele patronen, pervers onderwijs, haat en vooroordeel ten grondslag. Dubois concludeerde dat een brede benadering nodig is om rassensegregatie, religieuze discriminatie en uitbuiting tegen te gaan⁵. De herinnering aan de holocaust bracht nieuwe inzichten over het slavernijverleden en omgekeerd gaf het slavernijverleden kennis over mechanismes in de jodenvervolgning en de holocaust. Nu wil vergelijken niet zeggen dat iets hetzelfde is, maar het zoekt net als herinneren naar verbindingen en herkenning in het heden.

⁴Michael Rothberg, (2009) Multidirectional memory, Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization, Stanford University Press.

⁵zie ook <https://www.youtube.com/watch?v=V62suqMSo6Y> en <https://perspectives.ushmm.org/item/w-e-b-dubois-the-negro-and-the-warsaw-ghetto>.

⁶Iris van Ooijen en Ilse Raaijmakers, Competitive or multidirectional memory? The interaction between postwar and postcolonial memory in the Netherlands. In: Journal of Genocide Research (2012), (pp. 14(3-4)), September-November 2012, (pp. 463-483).

Een voorbeeld hiervan in Nederland is de lieu de memoire of plaats van herinnering Kamp Vught, Konzentrationslager Herzogenbusch, het nazi-kamp waar meer dan dertigduizend mensen gevangen zaten, en vanwaar meer dan twaalfduizend joden werden gedeporteerd. Na de oorlog werden er Duitse burgers en collaborateurs geïnterneerd en na het einde van de koloniale oorlog tegen Indonesië in 1949 kwamen er Molukkers te wonen. Kamp Vught werd omgedoopt tot Kamp Lunetten. Tot 1986 herdacht een monument bij het crematorium uitsluitend de slachtoffers van het verzet. Pas in 1990 was er enige aandacht voor de joodse groep. In 2013 is van een van de barakken waarin ruim veertig jaar Molukse families woonden een museum gemaakt dat aan alle bewoners van Kamp Vught aandacht geeft. Zo is Kamp Vught gezamenlijk erfgoed geworden, letterlijk als fysieke locatie én figuurlijk als uitdrukking van verwante ervaringen met uitsluiting en trauma.⁶

02

Hoe is het programma bedacht?

De Vogel Vrijheid of Vogelvrij is geschreven als een sociaal-artistiek programma voor de viering van 75 Jaar vrijheid in 2020. Uiteenlopende deelnemers werden uitgenodigd om in persoonlijke verhalen te delen hoe zij vrijheid - of het gebrek eraan in het verleden hebben beleefd of nog steeds beleven. Die verhalen zouden zij daarna vertalen naar het culturele medium van hun voorkeur en passie: muziek, spoken word, fotografie of video. Van meet af aan was De Vogel Vrijheid of Vogelvrij 2020 bedacht als een bundeling van verwante programma's rondom de concerten van de Vogel Vrijheid met ruimte voor wat zich onderweg tijdens ontmoetingen en workshops nog zou aandienen. Dat is de basis van de werkwijze van stichting CultuurGeneratie: ontmoeting en talentuitwisseling.

Hoe is het programma bedacht en hoe is het — tijdens en na de coronapandemie — geworden?

De Vogel Vrijheid of Vogelvrij ontleent het eerste deel van haar titel aan het gelijknamige oratorium, geschreven in 1955 door twee vrienden uit het Amsterdams studentenverzet. In dit werk voeren Lex van Delden sr. en Jan Willem Schulte Nordholt ons met hun muziek en tekst van het donker van de oorlog langs een slavenopstand naar het licht van broederschap en van de nieuwe tijd. Vogelvrij voegden de makers toe om de dubbele betekenis van vrijheid voor de één en de onvrijheid voor de ander te onderstrepen. Zo ontstond de titel De Vogel Vrijheid of Vogelvrij, die ook de lading van de andere deelprogramma's heel goed dekte.

Dankzij het pilotprogramma Libertad ta op Aruba waren er in 2019 goede werkcontacten gesmeed tussen CultuurGeneratie, Filomena College Mavo, Muchila Creativo, school voor bijzonder onderwijs, Cede Aruba en het Monumentenfonds Aruba, die veelal opnieuw belangrijke partners werden in Op zoek naar Boy.

Beide programma's, De Vogel Vrijheid en Op zoek naar Boy, hadden veel potentie om de strijd om vrijheid in verschillende perioden en plaatsen met elkaar te verbinden. Hetzelfde gold voor de dialoogserie Wie is je held? gerealiseerd in samenwerking met drie bestaande Cultuurplusgroepen van de Bibliotheek van Amsterdam (OBA).

Het plan begon als storytelling met ouderengroepen en met studenten die de (gezamenlijke) verhalen zouden omzetten naar verschillende culturele media.

De beperkingen, opgelegd door de coronapandemie, resulteerden in gesprekken waaruit bleek dat het thema van De Vogel Vrijheid of Vogelvrij de deelnemers erg aansprak. Daaruit is de dialoog- en videoserie voortgekomen over kleine en grote helden, die raakvlakken blootleggen uit andere tijden en van andere plaatsen. In dialoog blijkt het verschil in tijd en plaats van de verhalen kleiner te worden ten gunste van een gevoel van verbondenheid nu.

Met dezelfde intentie is een uitwisseling gerealiseerd tussen Amsterdamse jongeren en jongeren met ervaring van vluchtelingzijn in Amsterdam tijdens workshops en twee verhalenpicknicks. Ervaring leert dat verhalen van jongeren over vrijheidsstrijders regelmatig een historische figuur koppelen aan een eigentijdse held en daarmee de beleving en verhalen over vrijheid(sbeperking) van nieuwkomers in een historisch perspectief plaatsen. Dezelfde meerwaarde in het verbinden van verhalen en levens komt ook in het deelprogramma Jouw Reis tot uitdrukking.

Als alles is gepland....

John Lennon zei ooit:

“When you think you’ve got everything planned, then life happens.”

Op 15 maart 2020 werd de eerste lockdown tijdens de coronapandemie uitgeroepen en alles waar de programma’s van CultuurGeneratie in uitblinken — mensen samenbrengen in een gedeelde passie voor kunst en cultuur — werd onmogelijk. Dankzij de al stevig opgebouwde netwerken lukte het om van CultuurGeneratie een officieel leerwerkbedrijf te maken: een stagiair van de Reinwardt Academie kreeg versterking van twee studenten van Mediacollege Amsterdam en twee stagiaires van de Hogeschool van Amsterdam, Social Work. CultuurGeneratie maakte ruimschoots en inventief gebruik van communicatiekanalen als Zoom en Teamviewer. Het medium video, dat al voor de corona-pandemie werd ingezet ter ondersteuning en

illustratie, ontwikkelde zich van bijzaak tot hoofdzaak.

Maar de deelnemende studentenorkesten van Amsterdam en Rotterdam kampten, na een noodgedwongen repetitiestop van twee jaar en een daaropvolgende hoognodige studiespurt, met communicatieve en logistieke hindernissen. Het zorgde voor een moeizame start van hun concertserie. Met een scherp oog voor kansen is tijdens de pandemie hard doorgewerkt aan het ophalen en uitwisselen van vrijheidsverhalen. In de zomer van 2020 zijn onder andere de eerder genoemde verhalenpicknicks in de openlucht georganiseerd met jonge buurtbewoners rond het Osdorpplein en bewoners van het nabijgelegen AZC. In 2021 programmeerde de Balie op 4 mei een theatermonologenserie over vergeten verzetshelden van andere herkomst, kleur en seksuele voorkeur, ontwikkeld door CultuurGeneratie en stichting Julius Leeft!. Van vijf van de verzetshelden stelden vijf stagiaires van het Mediacollege Amsterdam een online videoportrettenreeks samen. Verder maakten Mediacollegestudenten een serie video-interviews met statushouders gevlucht uit Libanon, Syrië en Iran. Voor deze reeks werden ook familieleden geïnterviewd van joodse en Molukse Nederlanders die voor hun vrijheid vochten in de zogenoemde lange Tweede Wereldoorlog (inclusief de koloniale oorlog met Indonesië). Voor de continuïteit en ook voor het moreel waren deze onderdelen van veel waarde. In de samenhang van De Vogel Vrijheid of Vogelvrij zijn het goede oefeningen geweest voor het uiteindelijke viervoudige programma dat hier wordt geëvalueerd, bestaande uit:

De Vogel Vrijheid

Een concertserie in Amsterdam, Rotterdam en Almere met het Amsterdams en Rotterdams Studenten Orkest; rond nieuw gearrangeerde gedeelten uit het oratorium De Vogel Vrijheid, aangevuld met nieuwe rap- en songteksten.

Op zoek naar Boy

Een programma met leerlingen van drie scholen op Aruba: Muchila Creativo voor speciaal onderwijs in Oranjestad, Filomena Mavo in San Nicolas en San Antonio college in Santa Cruz en het Mediacollege Amsterdam. Zij namen deel aan workshops, maakten films, beeldende kunst, een mural en een theaterstuk. Dit onderdeel komt onder anderen voort uit de online theaterproductie VERGETEN HELDEN die CultuurGeneratie in samenwerking met De Balie op 4 mei 2021 maakte.

Wie is je held?

Een dialoog-videoserie met drie CultuurPlusgroepen in Amsterdam-Zuidoost, Amsterdam-Noord en Amsterdam-Spaarndam. Van de slotbijeenkomsten met filmvertoningen en gastsprekers zijn door mbo en hbo-studenten videofilmjes gemaakt. (Bij wijze van vingeroefening had CultuurGeneratie in 2019 en 2020 al video interviews over de betekenis van vrijheid gemaakt.)

Jouw reis

Was onderdeel van het oorspronkelijke programma rond de Viering van 75 jaar Vrijheid. Jongeren met en zonder een vluchtelingervaring deelden hun verhalen vanuit beeld en woord. Beeld biedt ruimte aan wat de jongeren écht willen delen zonder dat meteen te verbaliseren. Niet iedereen kent elkaars taal of kan pijnlijke ervaringen opnieuw oproepen. Halverwege 2021 bleek dat het Erasmusplus Programma van de Europese Unie de methodiek dusdanig waardeerde dat het programma onder de naam YOUR JOURNEY samen met partners in Duitsland, Griekenland en Italië — en met de Hogeschool van Amsterdam Social Work als evaluatiepartner- doorgaat tot eind 2023.

Op de realisatie en de resultaten van deze programma-onderdelen gaat hoofdstuk 5 uitgebreid in. Hier wordt alvast opgemerkt dat vergeleken met de plannen uit 2019-2020 als gevolg van de coronabeperkingen de programma's zijn veranderd, zonder afbreuk te doen aan de driedelige doelstelling:

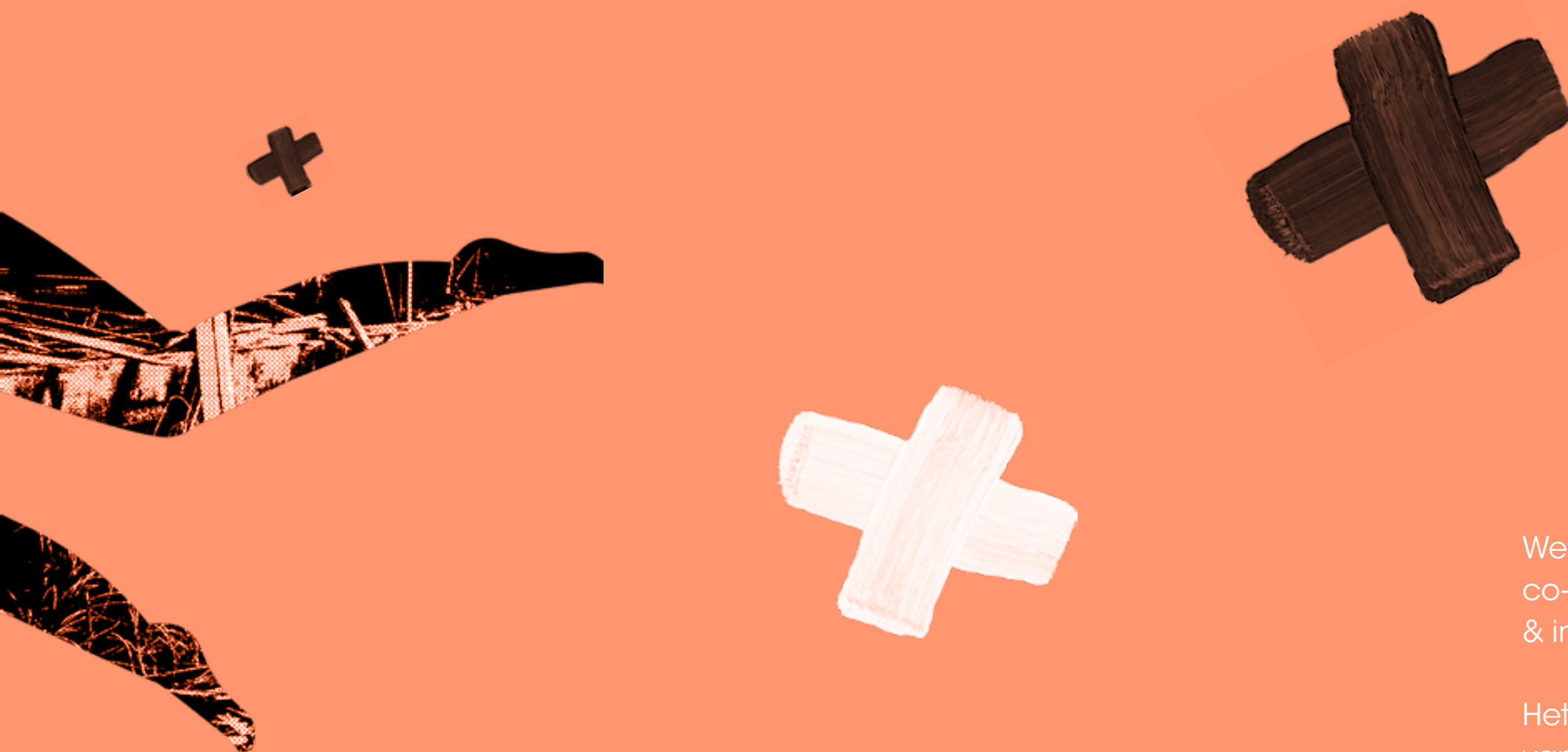
- a. **Delen van verhalen over vrijheid en zelfbeschikking in verschillende levens, ook in onderdrukkende, gewelddadige- of oorlogssituaties in verleden en heden.**
- b. **Verbindingen leggen tussen de strijd om vrijheid en zelfbeschikking in verschillende perioden en plaatsen.**
- c. **Gezamenlijk, in interactie met anderen, nieuwe verhalen maken over vrijheidsbeperking en vrijheidsstrijd om vanuit een gedeelde passie voor kunst en cultuur in een zelfgekozen aanstekelijke vorm iets nieuws en positiefs te creëren.**

Ook het vertrekpunt is gelijk gebleven: vrijheid als elementaire waarde van de democratische rechtsstaat, die vraagt om ons aller zorg en voortdurend onderhoud. De gemeenschappelijke rode draad van De Vogel Vrijheid of Vogelvrij is inclusiviteit. De deelprogramma's gaan dan ook niet specifiek over de 'eigen' vrijheid in

Nederland maar over de vrijheid in ieders geschiedenis, ook van mensen die zich tegen onvrijheid hebben verzet of daaruit moesten wegvluchten. De Vogel Vrijheid of Vogelvrij is samenhangend van opzet. Verschillende deelnemersgroepen met een beladen geschiedenis, van uiteenlopende leeftijd of sociaal-culturele achtergrond gaan een dialoog aan over common ground en een daarop gebaseerde gezamenlijke toekomst. Vrijheidsstrijd, vrijheidsstrijders en -strijdsters waren in de dialogen de terugkerende thema's. Senioren wisselden er verhalen over uit met jongeren; jongeren met jonge nieuwkomers, een Amsterdams studenten-orkest met een Rotterdams orkest en jongeren uit Amsterdam met jongeren op Aruba. Onderlinge samenhang ligt ook besloten in de werkwijzen die CultuurGeneratie in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. Op basis van meer dan twintig jaar ervaring met intergenerationele, transculturele talentontwikkeling die actuele thema's rond samenleven vormgeeft, is voor ieder deelprogramma een geëigende aanpak bedacht.

03

Aandachtspunten

Wederkerigheid, talentontwikkeling en empowerment,
co-creatie met creatieve professionals, diversiteit
& inclusie, cross-overs

Het werken aan de Vogel Vrijheid of Vogelvrij ging uit
van vijf gemeenschappelijke aandachtspunten:

01

Wederkerigheid

De vraag waarvan CultuurGeneratie zich voortdurend rekenschap geeft, is hoe het werkproces profijtelijk is te maken voor de deelnemers. Dat kan betekenen dat op sommige momenten het sociale aspect boven het artistieke gaat en vice versa. Maar de culturele context van het programma en de bijdragen van creatieve professionals (in opleiding) staan hoe dan ook borg voor een eindproduct dat sociaal en artistiek relevant is, zowel van aard als vorm.

02

Talentontwikkeling en empowerment

Talent, van geschoold tot autodidactisch, is noodzakelijk voor het ambitieniveau van de deelnemers en voor de ontwikkeling van het artistieke niveau in de lessen, ontmoetingen en workshops, in kleine en grotere presentaties. Er is plaats voor het bescheiden en het grote talent, van hier, van ver, gevluht of getogen waar geboren.

03

Co-creatie met creatieve professionals

De deelnemende professionals weerspiegelen de samenstelling van de deelnemersgroepen. Als inspirator en coach kunnen zij individuele deelnemers verder brengen door andere disciplines en (generatie)stijlen met hen te verkennen.

04

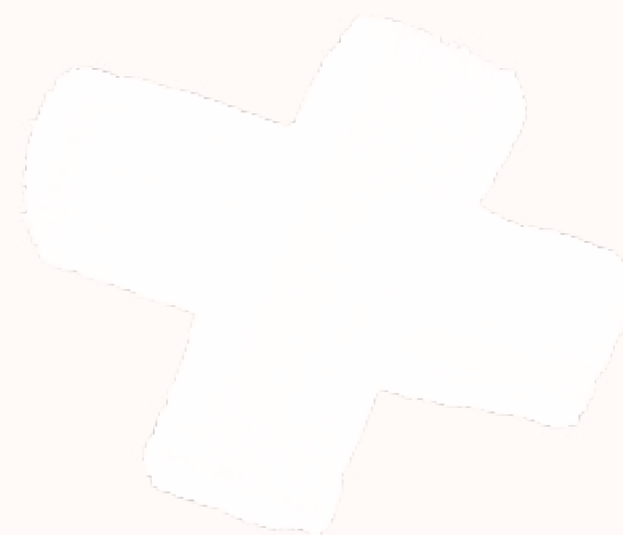
Diversiteit & inclusie

Op dit punt gaat de aandacht vooral uit naar de samenstelling van de deelnemers en creatieve professionals en naar gezamenlijke omgangsvormen. De Vogel Vrijheid of Vogelvrij koppelt jong en oud van hier en van ver en met een grote variatie in maatschappelijke achtergrond. Voor de beoogde samenstelling werden en worden daarom deelnemers geworven uit meer en minder gevestigde onderwijsnetwerken en jongerenwerkcircuits.

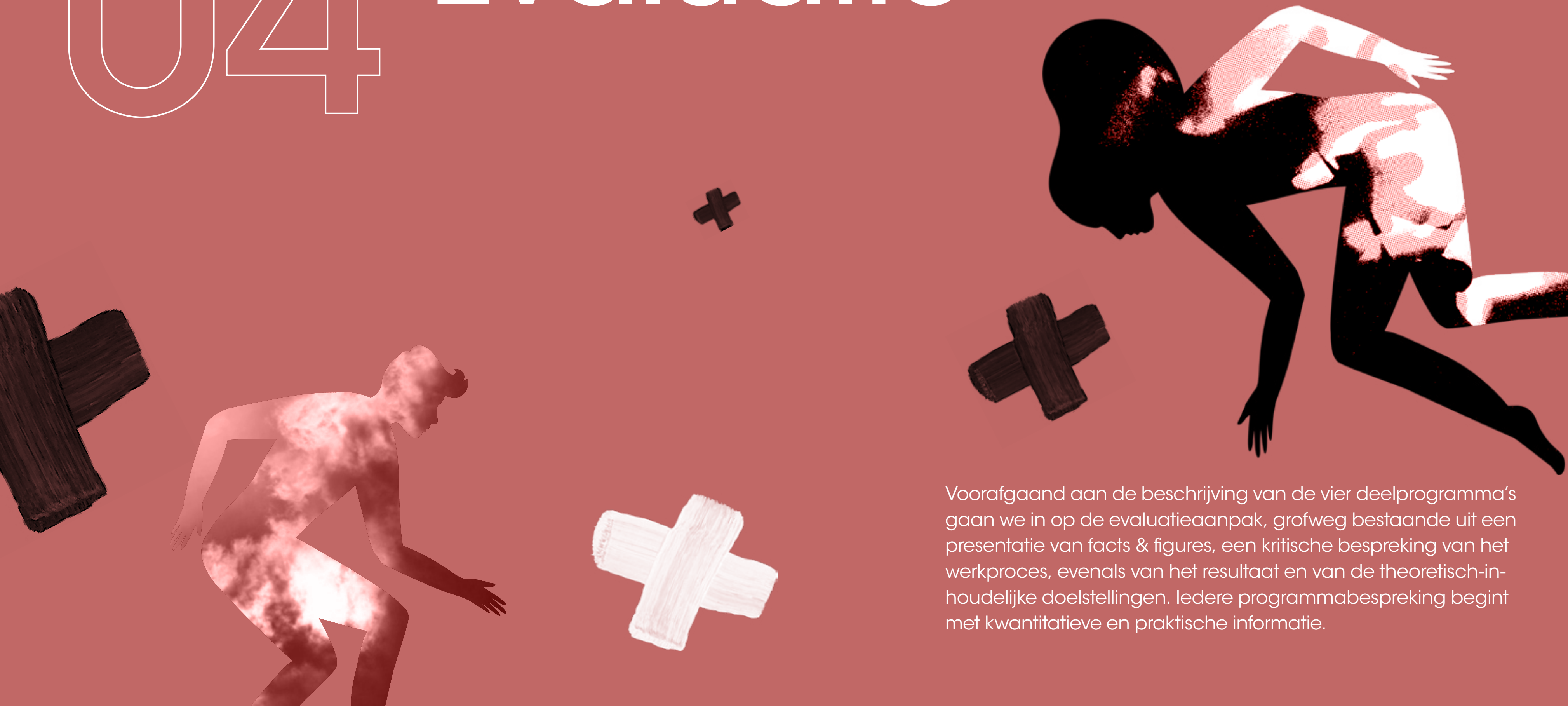
05

Cross-overs

Een laatste accent in het werkproces ligt op de variatie in disciplines en cross-overs die De Vogel Vrijheid of Vogelvrij beoefent: muziek-verhalen, storytelling, spoken word, beeldende en theatrale presentaties, fotografie en video. Al deze expressievormen hebben zich ruimschoots bewezen als het cement tussen verschillende generaties en groepen.

04 Evaluatie

Voorafgaand aan de beschrijving van de vier deelprogramma's gaan we in op de evaluatieaanpak, grofweg bestaande uit een presentatie van facts & figures, een kritische bespreking van het werkproces, evenals van het resultaat en van de theoretisch-inhoudelijke doelstellingen. Iedere programmabespreking begint met kwantitatieve en praktische informatie.

Evaluatie van de vier deelprogramma's

Voorafgaand aan de beschrijving van de vier deelprogramma's gaan we in op de evaluatieaanpak, grofweg bestaande uit een presentatie van facts & figures, een kritische bespreking van het werkproces, evenals van het resultaat en van de theoretisch-inhoudelijke doelstellingen. Iedere programmabespreking begint met kwantitatieve en praktische informatie.

Wat het werkproces betreft, wordt ingezoomd op de uitwisseling van verhalen en hun verwerking in een artistieke uitingsvorm: welke verhalen zijn door de deelnemers naar voren gebracht. Met welke verhalen behalve over de Tweede Wereldoorlog kwamen de deelnemers verder, over slavernij, over armoede, over gedwongen migratie, over arbeidsdwang? Zijn die direct verbonden aan persoonlijke ervaringen? Of brachten de deelnemers ook verhalen naar voren die van generatie op generatie zijn overgedragen, als onderdeel van een langere geschiedenis, zoals het slavernijverleden? En leggen de deelnemers ook een relatie met de hedendaagse geopolitieke situatie of met hun eigen leef- en ervaringsomgeving, zoals leerlingen op Aruba die zich in het werkproces sterk met Boy Ecury begonnen te identificeren? Binnen het werkproces wordt ook gekeken naar de balans tussen co-creatie van deelnemers en creatieve professionals én de balans tussen proces en resultaat. Hoe beoordelen de meewerkende professionals en de organisatoren

de resultaten en de presentatievormen en welke verbeterpunten zien zij, ook op technisch-organisatorisch gebied? De theoretisch-inhoudelijke evaluatie gaat uit van de praktische toepassing van het concept van multidirectional memory. In hoeverre zijn de deelprogramma's van De Vogel Vrijheid of Vogelvrij geslaagd in het verbinden van de herinnering aan en de beleving van de strijd voor vrijheid en zelfbeschikking in verschillende situaties van onderdrukking, zoals de Duitse bezetting van Nederland, de slavernijgeschiedenis en de oorlogssituaties die door hedendaagse asielzoekers zijn ontvlucht.? De vraag is vervolgens of verbinding ook verbondenheid en solidariteit teweeg heeft gebracht, of nieuwsgierigheid, inleving en/of empathie? Anders gezegd, waarin zit vanuit het idee van multidirectional memory de meerwaarde in het samenhangende programma?

De vogel vrijheid

Programmamaker

Conny Groot (CultuurGeneratie),
in samenwerking met Mark Lansbergen
(voorzitter Vereniging Rotterdams Jeugd
Symfonie Orkest)

70

Musici

van het Rotterdams
studentenorkest en
het Amsterdams
Studentenorkest

3

Dirigenten

Peter Veenhuizen,
Coen Huisman,
Samuel Tamarit Otero

1

Singersongwriter

Lisa Roth

1

Spoken word artiest

Séna Nyaku

Lisa Roth | Séna Nyaku
Amsterdams Studenten Orkest
Rotterdams Studenten Orkest
musicgenerations.nl

DE VOGEL VRIJ

HEID

12 Juni 14:00
Prinsenvakfestival
John Bruijnseelpad 1,
Rotterdam
o.l.v. Coen Huisman
Toegang is gratis

18 Juni 15:15
Erasmus MC
i.h.k.v. Rondje Rotterdam
In het Atrium via hoofdingang
Zimmermanweg 7, Rotterdam
o.l.v. Coen Huisman
Toegang is gratis

1 Juli 18:00
Keti Koti Osdorp
Aan de Sloterplas bij Theater
de Meervaart, Amsterdam
o.l.v. Peter Veenhuizen
Toegang is gratis

24 Juni 20:30
Erasmus Universiteit
Woudestein Auditorium
Oudlaan 50, Rotterdam
o.l.v. Coen Huisman
Toegang €8,- / €5,- voor studenten

8 Juli 12:00
Lunchconcert
Archerpad 8, Almere
o.l.v. Peter Veenhuizen
Toegang voor de Periode

Muziek programma

De Vogel Vrijheid, eerste deel

Lex van Delden & Jan Willem Schulte Nordholt

Slavenkoor uit Nabucco

Giuseppe Verdi

Vuurvogel

Lisa Roth & Séna Nyaku, arr. Peter Veenhuizen

Alles wat ademt

Lisa Roth & Séna Nyaku, arr. Peter Veenhuizen

Purgatorio uit Divine Comedy

Danmte & Robert W. Smith

De Vogel Vrijheid, derde deel 'Lied'

Lex van Delden & Jan Willem Schulte Nordholt

Concerten & Bezoekers

Workers Memorial Day, Amsterdam, 28 april

25 bezoekers

Dag van de Arbeid, Utrecht, 1 mei

2.500 bezoekers

Bevrijdingsdag, De Hallen Amsterdam, 5 mei

150 bezoekers

Prinsenvarkfestival Rotterdam 12 juni

200 bezoekers

Erasmus MC Rotterdam, 18 juni

100 bezoekers

Erasmus Universiteit Auditorium, 24 juni

30 bezoekers

Keti Koti, Osdorppelein Amsterdam NW, 1 juli

300 bezoekers, [Integrale opname](#)

Floriade, Almere, 8 juli

200 bezoekers, [Clip](#)

Het onderzoek

De evaluatie van de concertserie is gebaseerd op een:

- › registratie van het concert ter gelegenheid van Ketikoti
- › groepsgesprek met de besturen van beide orkesten
- › groepsgesprek met de dirigenten
- › gesprek met de 2 solisten
- › aan alle 70 studenten-deelnemers is een korte enquête gestuurd, gevolgd door meerdere herinneringen door hun bestuur. 17 enquêtes zijn ingevuld, dat is geen representatief aantal, desondanks is van de verkregen reacties goed gebruik gemaakt.
- › interview met 2 locatieprogrammeurs
- › interview met programmamaker Conny Groot

Daarin zijn de volgende hoofdvragen gesteld:

01

Wat waren je verwachtingen?

02

Hoe kijk je terug op de concerten?

03

Hoe verliep de samenwerking met het andere orkest?

04

Hoe beoordeel je de muzikale dialoog?

05

Het concert wilde verbinding leggen tussen de vrijheidsstrijd in de Tweede Wereldoorlog en andere vrijheidsstrijden zoals voor de afschaffing van de slavernij. Kwam dit voldoende naar voren en waarom wel of niet? Is het concert een goede manier om verbinding te leggen, waarom wel/niet?

06

Hoe zie je de toekomst voor een samenwerking als De Vogel Vrijheid?

Realisatie & Resultaten

De concertserie De Vogel Vrijheid is een schoolvoorbeeld van multidirectioneel herinneren in de praktijk. Het programma is samengesteld rond het oratorium van Lex van Delden sr. Op tekst van Jan Willem Schulte Nordholt. Het werk, uitgevoerd in 1955 in het Concertgebouw in Amsterdam, geeft uiting aan een emotioneel protest tegen de slavernij. In die betekenis gaf het op 5 mei 2022 een bijzondere dimensie aan Bevrijdingsdag in De Hallen in Amsterdam. 'Dit is het mooiste wat ik hier ooit heb gehoord', vond de programmeur van De Hallen. 'De tekst "Alles wat ademt, laat 't in zijn waarde" zal ik niet snel vergeten.'

Lex van Delden sr en Jan Willem Schulte Nordholt waren beiden oud-verzetssrijder. Van Delden maakte carrière als componist, recensent en oprichter van BumaStemra. Nadat hij in de oorlog zijn droom om neurochirurg te worden had moeten opgeven. Schulte Nordholt ontwikkelde zich tot dichter en historicus, gespecialiseerd in de geschiedenis van Noord-Amerika, met name van de zwarte bevolking.⁷ Samen schreven zij De Vogel Vrijheid in opdracht van de Nederlandse Vakvereniging ter gelegenheid van hun 50-jarige bestaan.

⁷ Reeds in 1956 schreef Schulte Nordholt *Het volk dat in duisternis wandelt. Over de benarde positie van Afro-Amerikaanse bewoners van de VS.*

Wat beide mannen bijzonder maakt, destijds en nu nog steeds, is de consequente lijn in hun strijd voor vrijheid en hun verzet: tegen het nazisme en slavernij, en in brede zin tegen onrecht en sociale ongelijkheid. Met De Vogel Vrijheid gaven ze vorm aan wat nu een inclusieve samenleving heet. In het midden van de jaren '50, toen Nederland de Holocaust nog nauwelijks kon bevatten, de onafhankelijkheid van Indonesië een open zenuw was en de slavernijgeschiedenis nog niet voorkwam in het collectieve geheugen stond deze tekst in het oratorium:

De Vogel Vrijheid

Ergens in de regen van 't verleden
lag in 't donker van de slavernij,
in de nacht een man, zijn hart vertreden
door de harteloze heerschappij
van de meesters die met brede voeten
liepen over het vernederd land,
waar zich, voortgejaagd in donkre stoeten,
slaven bukten voor hun harde hand.

1 mei FNV manifestatie ter gelegenheid van de Dag van de Arbeid, Utrecht 2022.

Het modern-klassieke werk van Van Delden en Schulte Nordholt was de basis van een gezamenlijk programma van het Amsterdams en Rotterdams Studenten Orkest. Het zou een 'hercompositie' worden zonder een volwassenen- en een kinderkoor zoals in het oorspronkelijke oratorium en met moderne arrangementen en nieuwe teksten door jonge, hedendaagse kunstenaars. De cirkel werd rond met Van Delden en Schulte Nordholt van het Amsterdamse studentenverzet naar studenten van studentenorkesten nu.

Helaas was deze opzet voor de rechthebbenden van De Vogel Vrijheid onacceptabel. Het enig overgebleven lid van de familie vreesde voor verlies van authenticiteit van de muzikale erfenis van haar vader. Zij wilde geen muzikale en tekstuele veranderingen, en al helemaal geen geluidsversterking. Daarin werd zij geadviseerd door de directeur van de Leo Smit stichting die zich inzet voor het heropvoeren van werk van vervolgde componisten. De directeur hield vast aan een puur artistiek-inhoudelijke lijn die weinig ruimte liet voor reflectie op een beoogd bereik van een publiek, breder dan de Leo Smitskring. Na veel overleg schikten zij zich in een instrumentale uitvoering van enkele gedeelten binnen een groter, gevarieerd programma. Intussen waren samenstellen, instuderen en organiseren onder grote tijdsdruk gekomen. Daardoor moest worden afgezien van een randprogramma met partners uit de netwerken van

CultuurGeneratie. Ook de inhoudelijke betrokkenheid van de orkestleden bij de programmasamenstelling werd veel kleiner dan voorzien en gewenst.

Aan de samenstelling werkten mede-initiatiefnemer Mark Lansbergen, voorzitter van alle Rotterdamse jeugdorkesten, en de dirigenten Coen Huisman en Peter Veenhuizen. Laatstgenoemde nam het voortouw. Gezamenlijk kozen zij voor een combinatie van oude en hedendaagse composities over historische en hedendaagse vrijheidstrijden. De muziek varieerde van een overbekend nummer als Het Slavenkoor uit de opera Nabucco van Verdi (1813 - 1901) — al zullen weinig mensen de titel kennen — tot een veel minder in het gehoor liggend stuk van Robert W. Smith (1953), Purgatorio. Het slotnummer uit de Westside Story paste er minder goed bij, maar stond op het repertoire van het Rotterdamse orkest en die wilde het graag als toegift in het programma opnemen.

Vanuit het principe van wederkerigheid waaraan CultuurGeneratie veel waarde hecht, is dit nummer aan de Rotterdamse concerten toegevoegd. Voor deze concertserie stelde CultuurGeneratie een tournee samen met inhoudelijk goed passende locaties, zoals 28 april Workers Memorial Day, 1 mei Dag van de Arbeid; 5 mei Bevrijdingsdag en 1 juli Ketikoti, afschaffing van de slavernij. Daarnaast traden de orkesten op meer reguliere podia op, zoals het auditorium van de Erasmus Universiteit. Het instuderen en concineren was voor alle partijen een

1 juli Ketji Koti, Osdorppelein, Amsterdam

uitdaging. De Vogel Vrijheid joeg de studenten uit hun comfortzone. Zij waren niet vertrouwd met modern-klassieke, pop- en rapmuziek. Ze speelden ook niet eerder met een ander orkest. Bovendien gingen de geplande acht uitvoeringen de twee gebruikelijke concerten per seizoen ver te boven. Ze hadden voor het hele programma al hun tijd en aandacht nodig, nog afgezien van de ongemakken van openluchtoptrédens die ze het hoofd moesten bieden: elkaars spel niet meer kunnen horen, wegwaaiende bladmuziek en door regenval ontstemde instrumenten. Met als gevolg dat de inhoudelijke uiteenzetting van CultuurGeneratie bij het begin van het werkproces en als inleiding bij ieder concert zich niet bij alle studenten even goed hechtte. Zo bleek uit de enquête naderhand. Daarin noemden verschillende studenten de inhoudelijke en ook praktische communicatie over repetities en optredens als verbeterpunt.

Muzikaal avontuur

Ondanks de tegenslag en prestatiedruk kijken de deelnemers, op een enkeling na, positief terug op het programma. Het belangrijkste vonden ze 'lekker samen spelen', met op de tweede plaats 'de samenwerking met een ander studentenorkest'. Het muzikale resultaat scoorde eveneens hoog. Op een schaal van vijf was als laagste een enkele drie aangevinkt. Ronduit enthousiast over het programma waren de bestuursleden van de orkesten (tevens musici in de orkesten), de dirigenten en

de kwartiermaker. Zij zagen De Vogel Vrijheid als een groot muzikaal avontuur waarbij veel was geleerd op het gebied van samenspel, repertoirekennis, cross-overs en maatschappelijke thema's op muziek. Maar De Vogel Vrijheid betekende bovenal een van de weinige keren dat de orkestleden hedendaagse muziekgenres speelden. Voor veruit de meeste studenten-musici is Sjostakovitsj spelen het hoogst haalbare. Die droom kreeg nu nieuwe doorkijkjes naar ander repertoire en met zicht zelfs op maatschappelijke thema's. Een van de muzikaal leiders gebruikte het woord urgent voor het vrijheidsthema. Hij bracht naar voren dat het programma zowel hemzelf als zijn collega's veel bewuster had gemaakt van historische en hedendaagse slavernij, en van structureel racisme en uitsluiting.

De twee solisten, Lisa Roth en Séna Nyaku, waren zich van meet af aan bewust van de inhoudelijke impact, naast de muzikale meerwaarde van het programma. Zij hadden dan ook de tekst van De Vogel Vrijheid gelezen en zelf nieuwe nummers geschreven. Voor hen ging de muzikale cross-over van pop en rap met oude en modern-klassieke muziek vergezeld van een letterlijke cross-over. Vergeleken met de tekst van Schulte Nordholt die het perspectief van de slaafgemaakten volgde, verschoof in de nieuwe teksten het perspectief naar maatschappelijk betrokkenen, alert op sluimerende onvrijheid. Voor de studenten kwam het inhoudelijke thema pas op een derde plaats. Maar anders dan de

bestuursleden van de orkesten met wie het programma uitgebreid was voorbereid en anders dan de dirigenten en de solisten, hadden de studenten weinig deelgenomen aan het 'componeerproces.' Het is een van de onderdelen die — met pijn in het hart — door tijdgebrek aan zowel de zijde van de studenten als het artistiek team -is geminimaliseerd. De muzikaal leiders twijfelden er overigens niet aan dat de studenten wel degelijk meer over vrijheid en vrijheidsstrijd gingen nadenken. De bestuursleden bevestigden deze bewustwording, die zonder De Vogel Vrijheid niet ontstaan zou zijn en die van het concert waardevolle bagage-voor-het-leven maakte.

De opmerkingen in de enquête illustreren deze ontwikkeling. Een van de studenten merkte op zich ongemakkelijk te voelen om op Ketikoti als overwegend 'wit' orkest een programma over slavernij te brengen. Een andere student waardeerde juist de uitvoeringen op specifieke vieringen van verzet en vrijheid. De combinatie van beladen locaties en vrijheidsstrijd werden volgens haar ook door het publiek als meerwaarde gezien. En zelfs het optreden op de Floriade dat verder geen inhoudelijke relatie met De Vogel Vrijheid had, droeg volgens de dirigenten en studenten bij aan bewustwording van vrijheidsbeperking en vrijheidsstrijd. Alles overziend, vraaggesprekken en enquête, scoort De Vogel Vrijheid bovengemiddeld positief. De belangrijkste kritiekpunten zijn van organisatorische en performatieve aard. Zo zijn

5 mei 2022, Bevrijdingsdag, De Hallen, Amsterdam.

suggesties gedaan om iemand als 'troubleshooter' aan te wijzen en om een informatief programmaboekje te maken voor alle betrokkenen, deelnemers en publiek. Verder zou aan de encensering een dramaturg nog het nodige kunnen verbeteren. Maar ook zonder deze verbeteringen kunnen de dirigenten zich een reprise voorstellen; de programmeur van De Hallen en van het Vondelpark willen het zeker in 2023 neerzetten. De Hallen – de locatie van 5 mei 2022 denkt dan bij voorkeur aan een dubbelprogramma met een Vrijheidsmaaltijd, zoals in 2022. Maar de studenten willen door met nieuw repertoire en verre horizons. Volgens hun muzikaal leiders omdat ze de leeftijd hebben om het liefst veel verschillende muzikale ervaringen te willen opdoen. In dat opzicht zijn de dirigenten ook geïnteresseerd in een vervolg van het partnerschap met CultuurGeneratie.

Het doet allemaal niets af aan het succes van De Vogel Vrijheid, dat van een inhoudelijk thema in een puur muzikale setting een hoofdzaak wist te maken. Het is aantoonbaar geslaagd in het verbinden van de strijd tegen slavernij met de verzetsstrijd in de Tweede Wereldoorlog. Met als resultaat dat studenten nieuwsgierig zijn geworden en zich bewuster zijn van vrijheidsbeperking en vrijheidsstrijd. Bij de artistiek leiders ging het bewustwordingsproces nog wat dieper. Bij het publiek, zo illustreerde het concert in De Hallen, was de reactie niet anders. Programmamaker Conny Groot zette met haar inhoudelijke introductie de goede toon. Zelfs de

rechthebbenden die bij dit concert aanwezig waren, vergaten hun aanvankelijke scepsis. Ze genoten.

Slachtoffers, zieners en alles wat ademt

Cross-over staat voor een kruising tussen muziekstijlen. In deze versie staat het bewuste tekstfragment zoals in De Vogel Vrijheid. In hetzelfde programma is een letterlijke cross-over in tekst gemaakt, in de betekenis van een overstap van het ene naar het andere perspectief. De oudste tekst in het programma is uit het Slavenkoor van Verdi's opera Nabucco (1842), een historisch geïnspireerd verhaal over Koning Nabucco van Babylon die in de zesde eeuw voor Christus de Joden verslaat en hen als slaaf naar Babylon deporteert. In het Slavenkoor zingen de slaafgemaakten.

In De Vogel Vrijheid geeft tekstschrijver Jan Willem Schulte Nordholt geen specifieke aanduiding van tijd en plaats. Bij hem hebben ook niet de slaafgemaakten het woord, maar zingen verschillende stemmen. De zieners, zoals in de eerder geciteerde strofe over meesters en slaafgemaakten van een vernederd land. De apotheose van het verhaal is de wereld waar de gouden vogel de slaafgemaakten heenvoert, die van vrijheid en geluk.

Lisa Roth en Séna Nyaku op het Prinsenvolkfestival Rotterdam, 12 juni

Slavenkoor

Vlucht, gedachte, op gouden vleugels,
strijk neer op glooiingen en heuvels
waar de zoete luchten van onze
geboortegrond zacht en mild geurt!
Begroet de oevers van de rivier de
Jordaan en Sions gevallen torens.
O mijn land, zo liefelijk en verloren!
O herinnering zo zoet maar triest!

Waarom hangt de Gouden harp
van wijze profeten zo stil aan de wilgen?
Koester de herinnering in onze harten,
Vertel ons over het verleden!
Herinnerd aan Jeruzalemslot
Speel voor ons een treurlied
Of laat anders 's Heren geest
Ons sterken 't lijden te doorstaan!

De Vogel Vrijheid

Koor: Vrijheid is de blanke tafel
Daaglijks gereed met het goede brood
maar zoveel meer ook: het is het groot
geluk van mensen zijn, niet meer
slaven.

Sopraansolo: Het is de geest van de
wijde wind
die aanwaait uit zee, het is de vrede
diep in het hart, het is van heden
op morgen het lachen van een kind.

Koor: wij klimmen gelukkig en
vastberaden
omhoog langs nieuwe paden
omhoog in het blinkend morgenlicht
daar is de wereld ons vergezicht.

Vuurvogel

Zonlicht achter duistere gordijnen
Niemand weet hoe het is gebeurd
Zouden we herhaling niet vermijden?
Langzaam wordt het zwart met wit gekleurd

We roepen en we schreeuwen naar een ander
Maar hoor je niet het tikken van de tijd
Soms moeten we leren om de stilte te omarmen
en te luisteren naar al het ongelijk
Want niet vanzelfsprekend zijn we vrij.

Alles wat ademt

Ik dans, beweeg, ik leef, beschouw
Ik zie de kleuren met m'n ogen dicht
Beschouw het als iets doodnormaals
Van rood tot geel, van geel tot blauw,
in evenwicht

Totdat ik op een grauwe dag
De kleuren door de ogen van
een ander zag
Dezelfde tint, maar zonder licht
Zag ik er niks meer in.

Lisa Roth, singer-songwriter van Alles wat ademt en Vuurvogel, schetst geen vergezicht. Haar teksten vereenzelvigen zich ook niet met slaafgemaakten of hoe vrijheid eruit kan zien. Beide nummers spreken van 'ik' en 'wij' in de samenleving nu, waarin zou moeten worden geluisterd 'naar al het ongelijk'. Vrijheid is immers niet vanzelfsprekend, het is aan ons om herhaling van onvrijheid te voorkomen. Het refrein van Vuurvogel laat zich lezen als een aansporing om van betrokken omstanders actieve participanten te worden en gezamenlijk naar vrijheid te willen reiken.

Vuurvogel

Brand het vuur, warm ons vrij als vogel
Brand het vuur, in jou en mij
En vlieg naar waar het licht verschijnt.

Wie is je held?

Programmamaker
Conny Groot (CultuurGeneratie)

65
Deelnemers

9
Gastsprekers

Producties ism de OBA

Producties ism de OBA: Wie is je held?

Bankier van het verzet, Walraven van Hall, held van Ank Peerdema-De Wit
gastspreker: Marieke van der Pol, scenarioschrijver

In gelul kun je niet wonen, Wethouder Jan Schaefer, held van Henk Kroese
gastspreker: Walter ETTY, voormalig wethouder

De vaders, held van Margien Sikkinga-Middelbos
gastspreker: Andries Middelbos, broer en musicus

Bart van der Linden, held van Siert van de Ploeg
gastspreker: Fenna Ulichki, stadsdeelvoorzitter Amsterdam-West

De opa, held van Anne den Hollander-Tuin
gastspreker: Eva Vriend, historicus, auteur van Eens ging de zee hier tekeer

Anton de Kom, held van Lies Cruden
gastspreker: Henna Goudzand, historicus, auteur van een hertaling van Wij slaven van Suriname

Deelnemende bibliotheken
OBA Banne, OBA Reigersbos,
OBA Spaarndammerbuurt

Het onderzoek

De evaluatie is gebaseerd op gesprekken met:

3

OBA
programmeurs
en managers

1

gastvrouw

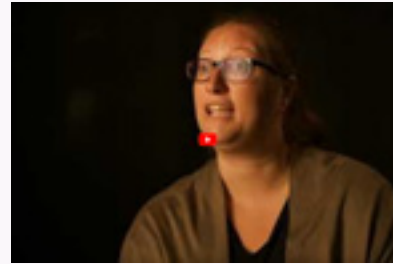
5

deelnemers

Video-interviews over vrijheid tijdens corona

Wij cultuur in de Molukse
gemeenschap

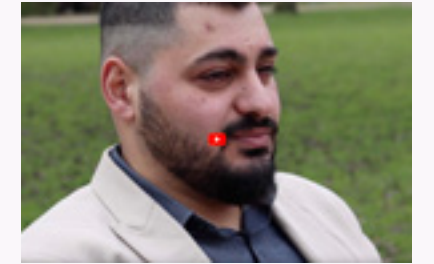
Deborah
Oorlogsmonument

MAYSSA: vlucht

Van buurtwerkers - ook in het AZC
in Amsterdam NW Maaïke & Kim

Palestijnse vluchteling
Yaghya

Kamp Schattenberg

Deborah Struikelstenen Amsterdam

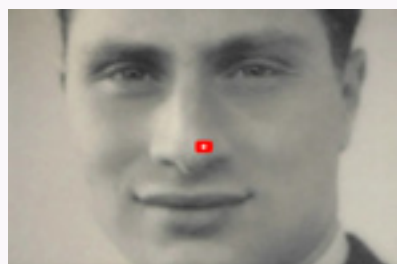
De vrijheid van jonge
Amsterdamse zangeres Lisa

Jahan Iraanse
Amsterdammer

Trots op Pride: deelraadbestuurder
Amsterdam NW Pieter

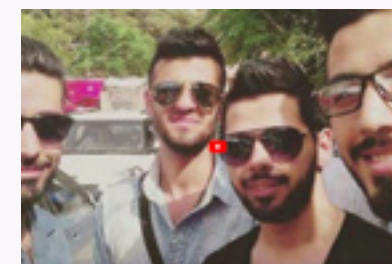
Deborah Kalkoene over
haar Joods familie en hun
Amsterdamse huizen

vlucht uit Libanon
LIEUX DE MEMOIRE

Van Sharma die in de gevangenis
zat en nu zijn verhaal vertelt op
scholen

Syrische vluchtelingen in NL

Realisatie & Resultaten

Op 24 november 2022 kreeg de laatste editie van Wie is je held? in OBA Banne een reactie die CultuurGeneratie zich niet mooier kon wensen: 'Dit moet vervolgd worden' met bijval van vele deelnemers. Wie is je held? is een dialoog-videoserie met CultuurPlusgroepen van de OBA⁸ en stagiairs, het Mediacollege Amsterdam en de Hogeschool van Amsterdam, Social Work en Creative Business.

Wie is je held? is tijdens coronatijd bedacht als een haalbaar programma van ouderen met studenten, al waren dat er minder dan in eerste instantie gepland. Corona dwong lange tijd tot een strikte scheiding tussen generaties. Voorafgaand aan genoemd programma was eerder al een serie videofilms gemaakt over vrijheid, door een stagiaire van de Reinwardt Academie en editor Jauregui (zie boven) . Na de verschillende lockdowns vond een vijftiental gesprekken plaats bij de OBA's van de Spaarndammerbuurt, Reigersbos en Banne waarin de CultuurPlusgroepen en het team van CultuurGeneratie deelden wie zij als held bewonderden en waarom. Rond een aantal helden stelden zij een themabijeenkomst samen met een gastspreker en deden research naar beeld- en geluidmateriaal dat de inleiding vormde.

⁸ CultuurPlus is een cultuurparticipatieproject voor ouderen van de OBA

Tijdens de dialoogsessie maakten de studenten video-opnames en monteerden daarvan een korte videofilm. Een complete lijst van deze video's is opgenomen bij Facts & Figures.

Wat de lijst laat zien is dat de helden zijn gekozen uit de historie van de eigen familie of uit de geschiedenis van de eigen community en altijd vanuit een persoonlijke verbondenheid met de held in kwestie. Opvallend is dat de helden lang niet alleen naar de Tweede Wereldoorlog verwezen, maar bijvoorbeeld ook naar het slavernijverleden en de geschiedenis van sociaaldemocratie en communisme. Zo zijn themabijeenkomsten gewijd aan de bankier van het verzet in de Tweede Wereldoorlog, Walraven van Hall; aan de Amsterdamse wethouder huisvesting, Jan Schaefer; de bottervissers uit Durgerdam die in 1849 veertien dagen op een ijsschots overleefden⁹; aan de verzetsstrijder in Suriname en Nederland, Anton de Kom en aan de 'gewone' held en vader van Margien Sikkinga-Middelbos die zijn acht kinderen en een ondergedoken joods jongetje door de oorlog loodste. Hij weigerde voor de Duitsers te werken en kon daarna alleen nog aan de slag bij de afvalverbranding, zijn verdere leven lang.

Iedere dialoog begon met een toelichting van degene die de held naar voren had gebracht: waarom deze persoon. Daarna volgden een videovertoning en een inleiding van de gastsprekers. Zij gingen dieper in op

de maatschappelijke context van de strijd die de held in kwestie destijds voerde. Zo plaatste historicus Bert-Jan Flim, schrijver van Het grote kinderspel, de held Harmen Bockma in de geschiedenis van de gereformeerde onderduikorganisatie De Naamloze Vennootschap¹⁰. Marieke van der Pol, scenarioschrijver van de film Bankier van het verzet, gaf achtergrond en reliëf aan de held Walraven van Hall. Historicus en gastspreker Eva Vriend vertelde over de gevolgen van de afsluiting van de Zuiderzee voor botterschippers als Den Hollander.¹¹ Dat was toen heel actueel omdat op televisie de serie 'Eens ging de zee hier tekeer' met Eva Vriend en Huub Stapel te zien was. En Henna Goudzand Nahar, medeauteur van de onderwijsuitgave van Anton de Koms Wij slaven van Suriname, belichtte De Kom niet alleen als verzetsstrijder tegen de Duitse bezetter of als strijder tegen racisme. Zij typeerde hem ook als activist in de internationale klassenstrijd, de arbeidende klasse moest zich niet door 'ras' uit elkaar laten spelen.¹²

Iemand van de ouderengroep lichtte toe waarom zij of hij deze held had gekozen. De gastsprekers en de films voerden het gesprek van de particuliere helden naar hun specifieke strijd én van een persoonlijk niveau naar het maatschappelijke niveau. Zij leidden ook het nagesprek van bijvoorbeeld de held Jan Schaefer naar de woningnood in de jaren '70 én van Henk Kroese die destijds dankzij Schaefer een betaalbare woning had kunnen kopen naar de (huur)huizenmarkt toen en nu.

⁹ canonvannederland.nl/nl/overijssel/land-van-vollenhove/vollenhove/-op-een-ijsschots-

¹⁰ <https://www.hebban.nl/boek/het-grote-kinderspel-bert-jan-flim>

¹¹ <https://www.evavriend.nl/eens-ging-de-zee-hier-tekeer/>

¹² <https://www.tzum.info/2022/06/recensie-henna-goudzand-nahar-en-michiel-van-kempen-red-wij-slaven-van-suriname/>

In deze bijeenkomst lag een relatie tussen de toenmalige en de hedendaagse strijd tegen een vrije huizenmarkt voor de hand. Maar ook in andere gesprekken switchten de deelnemers veelvuldig van toen naar nu, en van andermans naar de eigen ervaring. Soms gewoon omdat de bewuste held iemand zo aan haar eigen vader deed denken. Soms omdat de betreffende vrijheidsstrijd werd gedeeld, zoals in het programma rond Anton de Kom. Hij is bij uitstek een 'dubbele' verzetsheld: antikoloniaal in Suriname, antinazi in het Nederlandse verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog en anti-klassenongelijkheid in internationaal perspectief. Voor Lies Cruden, een vrouw van Surinaamse afkomst, was De Kom een bijzonder rolmodel. Voor een van de andere aanwezigen verwoordde hij precies dezelfde idealen als die zij van communistische huize had meegekregen. Geëmotioneerd door De Koms verhaal riep zij uit dat nú nog de één de ander onderdrukt en dat het nu de communisten zijn die worden verguisd. In alle opzichten bood de dialoog veel ruimte voor de inbreng van de deelnemers. Verschillende deelnemers koppelden, als vanzelf, hun eigen ervaringen met een vrijheidsstrijd aan de gekozen held of heldin.

Zo kan multidirectioneel herinneren in de praktijk uitpakken, gestuurd door de deelnemers zelf en ondersteund door de goed gekozen gastsprekers en videovertoningen. Het team stelde een mooie serie korte videofilms samen, te zien op Youtube (zie Facts & Figures hierboven).

Twee van de 65 deelnemers waren wel enthousiast over de themabijeenkomst rond hun held maar niet tevreden met 'hun' film. Zij hadden andere verwachtingen en konden zich slecht vinden in het uitgangspunt dat het dialoogproces even belangrijk is als filmische 'kers op de taart'.¹³ Maar hun mening werd niet gedeeld door anderen, ook niet door de OBA-organisatoren en de -gastvrouw die alle videofilms hadden bekeken en met elkaar vergeleken. Zij waren meer dan tevreden, zowel over de films als over het hele programma. Wie is je held? past goed in CultuurPlus waarin het zwaartepunt ligt op een leven lang leren, op participatie en op verhalen verzamelen van ouderen. Wie is je held? voegt aan deze doelstellingen inhoudelijke meerwaarde toe en een productieve werkwijze. De OBA ziet dan ook graag een vervolg in andere filialen en wil meewerken aan de verdere ontwikkeling van dit concept dat tot stand kwam als creatieve reactie op de beperkingen tijdens de coronapandemie.

¹³ Voor de stagiaires was het maken van de videofilms onderdeel van hun leerproces.

Een open dialoog vol emoties

Waarom CultuurGeneratie waarde hecht aan diversiteit van de deelnemers is niet alleen principieel ingegeven, als werkelijke afspiegeling van onze samenleving.

Belangrijk is bovenal dat een diverse samenleving op inclusiviteit berust en daarom baat heeft bij verbinding tussen uiteenlopende groepen en standpunten. In deze lijn stelde Wie is je held? zich ten doel om een verbinding te maken tussen de strijd voor vrijheid en zelfbeschikking in verschillende situaties van onderdrukking en ongelijkheid. Aan deze doelstelling droegen groepssamenstelling, thema, uitwerking en werkwijze tezamen bij; gevierden gaven ze Rothbergs concept multidirectional memory handen en voeten.

Zo bleek uit de relaties die de ouderen legden tussen antikolonialisme en communisme, tussen buurtopbouwwerk toen en nu, en tussen een verzetsstrijder en een terrorist. Vooral het laatste voorbeeld is veelbetekenend: marrons die nu als verzetsstrijders tegen de slavernij worden gezien, maar vroeger als terroristen tegen het Nederlandse gezag. Verbinding vraagt behalve om nieuwsgierigheid, zoals de deelnemers aan de dag legden, ook om begrip voor andermans positie, mening en emotie.

Illustratief in dit verband was de reactie van een aantal (oud-)communisten toen twee vrouwen opmerkten dat hun vaders als beroeps in het Koninklijk Nederlands-Indisch

Leger hadden gezeten. Zij hadden dus aan de koloniale, verkeerde kant gevochten. Maar 'wij kunnen niet helpen wat onze vaders hebben gedaan', vonden verschillende groepsleden. Waarmee de deelnemers hun empathie lieten blijken voor een beladen verleden. Het betekende niet dat de gesprekken altijd harmonieus verliepen en dat er niet zo veel schuurde. Zeker niet. Zo liet iemand zich ontvallen dat Nederland altijd gastvrij was geweest voor mensen uit Suriname en Turkije, maar dat zij nu soms om zich heen moest kijken of er niet te veel tuig van de richel was meegekomen. En nog bleef de dialoog open en onderstreepten verschillende aanwezigen hoe belangrijk het is om over pijnlijke punten samen te praten, ook al roepen ze heftige emoties op. Praten met en voor verdraagzaamheid, praten om te verbinden. Zo ging het toe bij Wie is je held?

Op zoek naar boy

Programmamaker

Conny Groot (CultuurGeneratie)

Blijvend tastbaar resultaat:

Mural Op zoek naar Boy in San Nicolas

Blijvend online resultaat:

meer dan tien films

100

Leerlingen
Media College
Amsterdam

200

Leerlingen
Scholen op Aruba

350

Bezoekers

What shall I say about goodness that is

God my father and his love

Trabou cual mi ta stuma, no pa e trabou

ariba su mes pero pa e trabou cual meker

wordo haci Si tur hende bosa lag'e pa

un otro haci, e ora min hende ta haci algo

Mi ta considera esaki e ora tambe

como mi debon "

BOY ECOS

— ODE AAN ALLE KINDEREN —

emk

Videointerviews over vrijheid tijdens corona

MBO Mediacollege in Amsterdam Nederland

Marianna Wassenaar en Leonoor Ruigrok

Filomena College Mavo, San Nicolas Aruba

directie Raquel Lampe en Lorraine Oduber

Colegio San Antonio, Santa Cruz Aruba

directeur Gershwin Lee en docent Jilly Hernandez

Muchila Creativo, Oranjestad Aruba

directeur Rosemarie Provence

Stichting Monumentenfonds Oranjestad Aruba

directeur Anne Witsenburg, coördinator Mircla Nava

Art Fair, San Nicolas Aruba

medeoprichter Alice van Romondt, Tito Bolívar

Palestijnse vluchteling Yaghya

Trots op Pride: deelraadbestuurder Amsterdam NW Pieter

Workshops, Gastcolleges, Presentaties

Amsterdam: Schooljaar 2021-2022 start online lessen

MBO Mediacollege voor 2e jaar

- › 10 lessen digitaal archiefonderzoek door docenten
Storytelling en Nederlands
- › 5 online gastlessen door tv en documentaire makers:
- › Aryan Jaurgegui, cameraman en editor bij de Publieke Omroep
- › Rebecca Rose: documentaire maker te Aruba
- › Raisha Zeegelaar: programma maker BNN/Vara
- › Jeffery Spalburg: theatermaker en acteur die Boy speelde in de productie VERGETEN HELDEN: live les
- › Lakisha Tjon a Njoek: maker digitale onderzoek quiz.
- › Zeven films
- › films over Boy Ecury en hun eigen held door MBO Mediacollege studenten.
De drie beste makers mochten mee naar Aruba (mede dankzij een bijdrage van school, zij stuurden vlogs terug naar school)
- › film van Anna Messemaker: Boy Ecury thema racisme interview met Antilliaanse Afghanistan veteraan Dayhron Wiesken: https://youtu.be/_xSmNNsGI28
- › film van Rick van Zijtveld: Boy en Zelensky
- › film van Yassine Zafzafi: Boy en Muhammad ibn Abd al- Karim al-Khattabi, een verzetsheld uit de Rif, het gebied waar veel Nederlandse Marokkanen vandaan komen

Aruba

- › Kick-off bijeenkomst 24 februari 2022 in geboortehuis Boy Ecury, nu Archeologisch museum, Aruba in aanwezigheid van leerlingen, de minister van cultuur en de familie van Boy Ecury
- › Lessen digitaal archiefonderzoek oa door Archivo Nacional Aruba en de respectievelijke docenten.
- › 10 workshops beeldend op Filomena College en Muchila Creativo door Esmeralda Kelly en Rudberth Wolff
- › 10 workshops theater en poëzie op Colegio San Antonio door Lupita Bernabela en John Freddy Montoya
- › Lessen Tekstschrijven in reflectie op Boy Ecury na (archief-)onderzoek in de geschiedenisles
- › Kranslegging door leerlingen van Colegio San Antonio, als onderdeel van het geschiedenisprogramma, Aruba
- › Twee gastlessen door Rick van Zijtveld en Yassine Zafzafi van Mediacollege Amsterdam op Filomena-Mavo San Nicolas, Aruba
- › Onthulling Mural en theateruitvoering, Art Fair 5 november 2022, in aanwezigheid van de gouverneur van Aruba, de ministers van cultuur en onderwijs en de familie van Boy Ecury

Follow-up in het komende jaar:

30 januari 2023

- › Bezoek koning Willem-Alexander en koningin Máxima, prinses Amalia aan mural Boy Ecury bij Filomena College Mavo, Aruba plus verkorte theatervoorstelling
- › lesbrieven met video-interviews en delen uit de documentaires voor onderwijs op Aruba en in Nederland
- › documentaire

Deelnemers

100 leerlingen MBO Media College Amsterdam

200 leerlingen 3 partners scholen op Aruba:

CKV, Geschiedenis

350 bezoekers voorstellingen en presentaties

14 (gast) docenten

Het onderzoek

De evaluatie van is gebaseerd op:

- › participerende observatie
- › gesprekken met directies en leerkrachten van de scholen
- › gesprek met de lokale coördinator
- › interviews met de neef en nicht van Boy Ecury, met Jaap Beaujon
- › tiental ingevulde enquêtes van de leerlingen van Filomena College Mavo en vijf van Colegio San Antonio.

Daarin vroegen we naar:

- › associaties bij Boy Ecury
- › wat leerlingen het belangrijkste vonden van de workshops, meer over Boy Ecury of vooral beter leren acteren en tekenen
- › welke historische momenten leerlingen belangrijk vonden om te herdenken: 18 maart Dag van het Volkslied en de Vlag van Aruba, 4/5 mei Einde Tweede Wereldoorlog, 1 juli Ketí Koti, 17 augustus Tula herdenking | Dia di lucha pa libertat of andere
- › welke 'rituelen' zij daarbij indrukwekkend vinden zoals muziek, samen zingen, minuut stilte, kaarsen aansteken, kransen leggen, vlaggen hijsen.
- › of zij ook andere vrijheidsstrijders van Aruba kenden, bijvoorbeeld tegen slavernij en of ze het een goed idee vonden om die strijders voor vrijheid aan elkaar te verbinden?

De vragen aan de partners waren:

- › hoe kwam het programma tot stand
- › hoe kijken de partners terug op het verloop en het resultaat: theater, muziek, beeldend, video, samenwerking en ontmoetingen deelnemers
- › welke betekenis het programma had voor de leerlingen en de school
- › hoe het verhaal van Boy Ecury duurzaam onder de aandacht kan blijven
- › Multidirectional memory? Hoe kan het uitgewerkt worden met het verhaal van Boy Ecury?

NB: Het transnationale programma Op zoek naar Boy is door CultuurGeneratie geschreven tijdens de coronaperiode van 2021. Zo werd tijdens deze moeilijke periode met name voor de partners op Aruba waar de economie zwaar werd getroffen, een versterkend verhaal gedeeld over een jonge Arubaanse held van kleur die tijdens de Tweede Wereldoorlog in het Nederland in het verzet zat. Het programma is totstandgekomen met partners op Aruba en in Nederland met het Mediacollege Amsterdam. De kosten van dit transnationale onderdeel zijn in het financiële overzicht opgenomen voor het Nederlandse deel. De activiteiten op Aruba worden in 2023 verder afgerekend met het Fonds voor Cultuurparticipatie dat een Koninkrijksbreed beleid heeft. Om een goed totaalbeeld te geven wordt hier beknopt het hele programma beschreven.

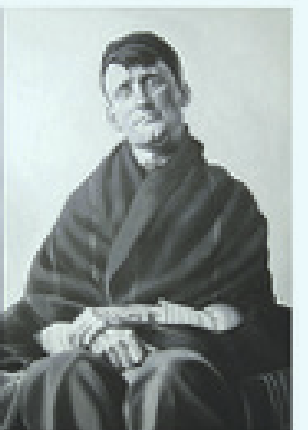
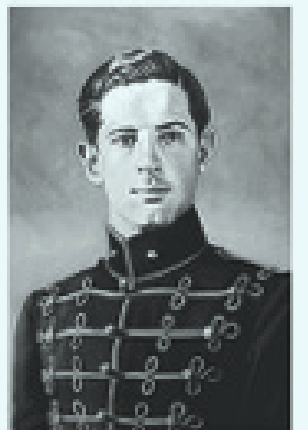
Realisatie & Resultaten

OP ZOEK NAAR BOY is geïnspireerd op de online theatervoorstelling die op 4 mei 2021 online vanuit de Balie in Amsterdam is uitgezonden. Het is een corona Co-Productie van CultuurGeneratie in samenwerking met stichting Julius Leeft!, Theater na de Dam en de Balie, geschreven voor Paulette Smit en Ger Beukenkamp. De vijf helden zijn gekozen omdat zij ánders waren qua politieke overtuiging, kleur of seksuele voorkeur. Deze theatrale lezing door vijf acteurs is door duizend kijkers online bezocht waaronder velen van de Cariben. Aansluitend maakten de stagiairs video-interviews met de schrijvers (pagina 51)

Boy Ecury (1922-1944), Arubaanse strijder in het Nederlands verzet tegen de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog was hartstochtelijk tegen onrecht. 'Ik vecht voor iets dat groter is dan mezelf. Luís ook. We zijn deel van een groep. Hij is meer de denker, ik meer de doener. Ik ben niet snel bang. De woede in mij, die ik niet altijd heb kunnen beheersen, geeft me nu vleugels. We helpen neergeschooten geallieerde piloten. Omdat ik meer talen ken, word ik daar vaak voor ingezet.'

Acteur Jeffrey Spalburg kroop in de huid van Boy voor de theaterproductie Vergeten Helden en gaf in het programma Op zoek naar Boy een gastles op het Media-college Amsterdam. In de korte film die CultuurGeneratie over die les maakte, vertelt hij waarom Boy zijn held is: 'Een held is pas een held als je zijn verhaal kent. De historische Boy Ecury betekent vandaag de dag ook veel. Net als ik was hij een zwarte jongen in een witte wereld. Boy maakte daarvan zijn kracht: 'Omdat ik opval, vragen de Duitsers me altijd naar mijn papieren. Ze denken dat ik een Amerikaan ben. En als mijn papieren dan in orde zijn, allemaal piekfijn geregeld door het verzet, besteden ze geen aandacht aan de piloten die er uit zien als boerenjongens.' Alle scholieren en studenten van de deelnemende partners verdiepten zich met digitaal archiefonderzoek, films en verhalen in Boy Ecury. Dit onderzoek vormde de basis van hun creatieve uitingen in theater, poëzie en beeldende workshops van schilder Herman Morssink.

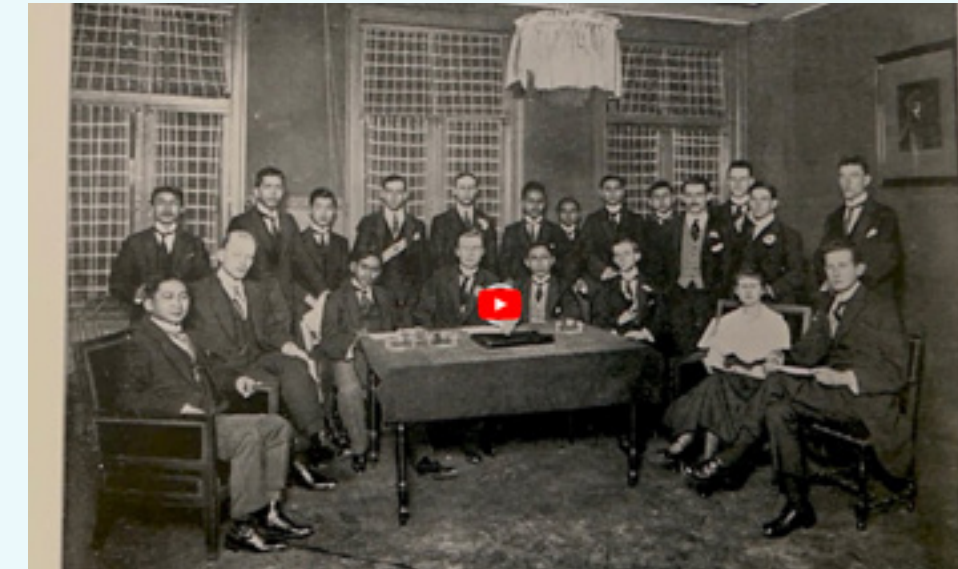
“Een held is pas
een held als je
zijn verhaal kent.”

Vergeten helden in de balie

Schrijver Ger Beukenkamp
over Willem Arondeus

Iwan Faiman
over Irawan Soejono

Schrijver/actrice Paulette Smit
over George Maduro

Acteur/stand up comedian
Jeffrey Spalburg over Boy Ecury

Be your own kind of beautiful, op de muur van het CKV-klaslokaal op Filomena College Mavo.

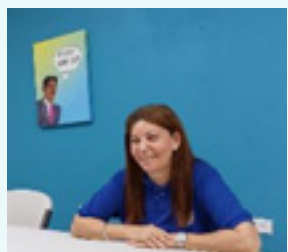
Colegio San Antonio: onderzoek en theater

Nadat Colegio San Antonio eind 2021 positief had besloten op de vraag om deelname aan Op zoek naar Boy gingen de geschiedenisstudenten van groep drie voortvarend aan de slag. Onder begeleiding van hun docent brachten ze een bezoek aan het archief, kregen ze een gastles van nicht Monique Ecury en maakten ze een reflectie-schrijfpodracht aan de hand van de vraag: 'Hoe herken je Boy in je eigen leven?'. De nadruk lag op Boy als een gewone jongen, die een held werd door de situatie en hoe hij daarop met daden reageerde. Niet alleen de kennis over de Tweede Wereldoorlog in Nederland en op Aruba verdiepte daardoor, het werd voor leerlingen ook persoonlijk, omdat Boy leefde in tijden waar zijn keuze leven of dood betekende, en, hoe zou je dan zelf reageren? Leerlingen waren vooral geraakt over hoe Boy Ecury werd gediscrimineerd. San Antonio sloot dit onderdeel in maart af met een ceremonie en kranslegging bij het monument van Boy.

Tentoonstelling van canvassen van de Filomena-leerlingen in bibliotheek San Nicolas, november 2022.

Over het vervolg in het najaar vertelde directeur Gershwin Lee: 'De tien theaterworkshops hebben we alleen gedaan met de zeventien leerlingen die CKV in hun pakket hebben. Ik ben er trots op dat het iets van de leerlingen zelf is geworden. Dat theatrale is normaal geen onderdeel van onze lessen en wel echt belangrijk voor de ontwikkeling van de leerlingen en de klas. Ook leerlingen met problemen kwamen mee met de groep.

Links naast Rosemarie Provence het werk van een leerling voor Op zoek naar Boy

Doordat het Staats-Examen juist plaatsvond in de week voor Boys sterfdag, kozen we uiteindelijk voor één opvoering op de zaterdag, in plaats van twee. Dat was om onze leerlingen te beschermen, het was heel intensief en spannend voor hen.'

De reflecties van de leerlingen resoneerden in de theatertekst. Zo kwam in hun verbeelding van Boy vooral de noodzaak van strijd tegen discriminatie prominent naar voren. Dat accent zat ook in de persoonlijke reflecties van de leerlingen. Moed, kracht en heldendom waren de sterkste associaties in de vijf ingevulde enquêtes.

Be your own kind of beautiful, op de muur van het CKV-klaslokaal op Filomena College Mavo.

Filomena College Mavo: mural en canvassen

Voor Filomena College Mavo was Op zoek naar Boy een stap in de richting naar de ontwikkeling van een school waar cultuur structureel centraal staat. Het naschoolse talentenprogramma draait nu vooral met vrijwilligers en zonder budget. Filomena leerlingen hadden zich in 2019 al verdiept in de Tweede Wereldoorlog door interviews met twintig ouderen in het CultuurGeneratieprogramma Libertad ta. De samenwerking kon naadloos worden voortgezet in Op zoek naar Boy. Filomena College Mavo is trots op het werkproces, hoe intensief het ook was. Te beginnen met de kick off van het programma bij het geboortehuis van Boy — het huidige Museo Archeologico van Aruba. 80 Leerlingen sterk — samen met Muchila

Creativo - woonden zij de opening met de minister van Cultuur bij, en daarna een rondleiding te krijgen door het museum door de curator en nicht van Boy, Mr Monique Ecury. De school is blij met de mural over Boy, waarmee de leerlingen duurzaam zijn verhaal leren kennen.

‘Juf, ik wil niet weggaan’

De leerlingen van de na-schoolse workshops beeldende kunst leerden aan de hand van digitaal archiefonderzoek, films, afbeeldingen en verhalen over het leven van Boy Ecury en maakten een portret van hem. Esmeralda Kelly verwerkte in haar muurschildering figuren van kinderen en het zinnetje ‘ode aan alle kinderen’. Ze heeft er veel naschoolse uren aan gewijd.¹⁴ Een leerling die de bus zou missen als ze tot het eind van de workshop zou blijven, ging naar adjunct-directeur Lauraine Oduber: ‘“Juf, ik wil niet weggaan”’. Toen is ze met mij meegereden. De hele weg van een half uur heeft die leerling gepraat over hoe ze het gezicht van Boy zo goed mogelijk op het canvas kon krijgen. Zó gemotiveerd. Op onze school pakken we alles dat met talent te maken heeft, en integreren de les en het talent.

In de laatste workshop voltooiden leerlingen hun canvassen en vulden tien van hen de enquête in. Opvallend resultaat: zes leerlingen vonden herdenking van de slavernij het belangrijkste om te herdenken, dat was het meest gekozen. Vijf kozen voor de Tweede Wereldoorlog. Negen leerlingen kruisten aan dat het

Interview door neef Boy en nicht Monique Ecury na de onthulling van de Mural aan de lokale tv zender, 5 november 2022 San Nicolas.

leren over Boy het belangrijkste was van het programma, zes leerlingen gaven aan dat ze erdoor beter hadden leren tekenen. Negen leerlingen vinden muziek het belangrijkste ritueel bij een herdenking. En drie samen zingen. Ook dans werd genoemd. Tijdens de workshop gingen leerlingen ook soms lekker dansen en dan weer even aan hun canvas werken. De energie na een lange schooldag kwam daardoor ‘en dankzij een stuk pizza’ weer op peil.

De leerlingen van Filomena waren op de avond van de onthulling van de mural ingeschakeld bij het ontvangen van de gasten. Allemaal in het zwart gekleed gingen ze in optocht vanuit school naar het toneelstuk. Filomena College Mavo hecht grote betekenis aan het programma, dat ook in de geschiedenisles uitgebreid aan de orde kwam.

Muchila Creativo: muziek in het theaterstuk en beeldende kunst

In goed overleg met de schooldirecties van twee gewone scholen voor Voorgezet Onderwijs werd besloten dat Filomena College Mavo alleen het beeldende deel zou doen en Colegio San Antonio het theatrale. Muchila Creativo was wel bij beide kunstvormen betrokken. Docenten en leerlingen werkten samen aan de beeldende kunst op Filomena College Mavo en aan de theaterproductie bij Colegio San Antonio. Het theater werd door die bijdrage veel meer dan het aanvankelijk

¹⁴ zie ARTE.EMK op Instagram

¹⁵ Gesprek Artwell Cain en Dineke Stam op Aruba, 30 oktober 2022.

Op pagina 67 staat het geboortehuis van Boy Ecury. Het rode huis rechts was gebouwd door Mamáchi, haar zoon Dundun zette het blauwe huis neer en kocht het kunuku huis ernaast.

geplande tableau vivant. Voor de zichtbaarheid van Muchila Creativo is de samenwerking in Op zoek naar Boy van grote waarde. De leerlingen komen hierdoor in contact met scholieren uit het regulier onderwijs, ze hebben een buitenschoolse activiteit en laten hun kwaliteiten aan de wereld zien. Voor beide kanten kan het een spannende ontmoeting zijn, de leerlingen in het gewone onderwijs ontdekken zo ook de talenten van de leerlingen met een uitdaging. Een leerling van Colegio San Antonio scoorde in de samenwerking met Muchila Creativo als zeer belangrijk in het programma.

MBO Mediacollege Amsterdam: digitaal erfgoed

Ongeveer honderd leerlingen van het tweede jaar Media Amsterdam kregen zowel bij Nederlands als bij Storytelling les over Boy Ecury. Ze begonnen net als de leerlingen op Aruba met onderzoek in het online Ecury familiearchief, dat vorig jaar dankzij het Archivo Nacional Aruba en het NIOD digitaal beschikbaar kwam.

Leerlingen zochten naar hun eigen helden, verdiepten zich in hun levensverhalen, kregen schrijfp opdrachten zen maakten een korte film waarin ze zowel het verhaal van Boy als dat van hun eigen held vertelden en visualiseerden. In zeven gastlessen kwamen, naast de inhoud, ook technische aspecten van film maken aan de orde, verzorgd door voor het programma relevante professionals. Op Aruba ontmoetten de Amsterdamse studenten de Arubaanse scholieren tijdens de repetities van

het toneelstuk en raakten daarna in gesprek. In een geschiedenisgastles toonden de studenten van Mediacollege Amsterdam hun Op zoek naar Boy films. MBO Mediacollege heeft ook stagiairs die op kantoor bij CultuurGeneratie in het Talentenhuis in Amsterdam Nieuw West werken aan de talloze videoportretten. Zie www.musicgenerations.nl.

Omhelzen en aan de haren trekken

Filomena College Mavo ademt een familiegevoel, waarin ruimte is voor omhelzen en aan de haren trekken, zoals de directeur het formuleert. In dit programma gebeurde het allebei. In de transnationale samenwerking en in verhoudingen onderling tussen collega's binnen een instelling en tussen instellingen is de olifant in de porseleinkast nooit ver weg. Daarin spelen taalbarrières en cultuurverschillen een rol. Om met alleen communicatie op afstand de continuïteit in de ontwikkeling van het programma te houden, is een enorme uitdaging en vraagt om veel verbindend vermogen. De communicatie met de directie en uitvoerders van het theaterdeel en vooral het geschuif met data was in verband met het programma moeizaam. Op het eiland kom je elkaar steeds tegen, met een partner op afstand is dat lastiger. Op Filomena College Mavo lukte het goed om te 'dansen met die olifanten', door de hartelijke en liefdevolle omgang onderling. Dat bleek ook bij de presentatie van de mural, waarin CultuurGeneratie in de persoon van Conny Groot de lof kreeg die haar toekwam.

Meer vensters op familiegeschiedenis

‘De mensen op Aruba willen wit zijn. Sommige mensen zijn bang of schamen zich voor een Afrikaanse voorouder.’¹⁵ Zo stelt slavernijspecialist en antropoloog Artwell Cain onomwonden. Net als Nederland heeft Aruba moeite het slavernijverleden onder ogen te zien. Het levensverhaal van Boy Ecury biedt niet alleen een venster op het verzet van een Arubaanse Nederlander in de Tweede Wereldoorlog, maar ook op de vroegere geschiedenis van slavernij, de veerkracht van de vrijgemaakten en de gevolgen van het raciale slavernijsysteem. Boy Ecury wist uit persoonlijke ervaring wat discriminatie op grond van huidskleur betekende. Hij was ‘een jongeman met een geweldig gevoel voor rechtvaardigheid(...)’. Hij voelde dat hij in opstand moest komen tegen het onrecht dat anderen werd aangedaan. Het was een totale bereidheid voor vrijheid te vechten, en niet alleen zijn eigen vrijheid, zijn persoonlijke vrijheid... maar de vrijheid van anderen.’¹⁶

Aruba, Puerto Rico, Nederland

Boy Ecury groeide op in zijn geboorteplaats Oranjestad, Aruba in een welgestelde katholieke familie. Hij was het zevende kind van Nicasio Segundo ‘Dundun’ Ecury en Ana Paulina Wilhelmina Ernst en kreeg nog zes jongere broertjes en zusjes. Als twaalfjarige was Boy al koppig. Hij weigerde na een conflict met een frater terug naar school te gaan. Boy en zijn broer Nicky gingen naar de openbare Julianaschool waarop de parochiepastoor de

familie Ecury uit de kerk zette. De strenge en katholieke vader, Dundun, gaf de jongens daarop zelf catechismusles. In 1936 reisden de broers met hun vader naar het eiland Puerto Rico voor een opleiding op de Amerikaanse Saint Augustine Military Academy, geleid door katholieke priesters. Bij aankomst weigerde de school de nieuwe cadetten op grond van hun huidskleur. Een jaar later vertrok Boy met zijn zus en twee broers naar Nederland, Boy ging naar een kostschool in Oudenbosch. Ook hier kreeg hij soms negatieve reacties op zijn huidskleur. Toen Duitsers Nederland aanvielen op 10 mei 1940 was Boy in Den Haag. De dag na het bombardement op Rotterdam, fietste hij met zijn broer Nicky naar de verwoeste stad. Dit maakte diepe indruk. Boy werkte in een verzetsgroep in Tilburg samen met Luís de Lannoy (1918-1971), zoon van een apotheker uit Curaçao. Ook kreeg hij een liefdesrelatie met de jonge verzetsvrouw Kitty van Huijgevoort. Boy deed mee aan verschillende sabotageacties. Hij bracht gestrande geallieerde piloten naar bevrijd gebied, was gewapend en constant op zijn hoede. In de zomer van 1944 zat Boy bij de Haagse en Rotterdamse knokploegen, onder de schuilnamen Max H.P.E. Ernst, de voorletters van zijn broer en achternaam van zijn moeder. Hij voelde het gevaar toenemen en schreef op 24 september 1944 een afscheidsbrief aan zijn familie dat hij het verzetswerk als zijn plicht beschouwde. ‘Als iedereen zegt: “Laat dat maar aan anderen over”, dan doet niemand ooit iets.’ Op 5 november 1944 werd Boy in Rotterdam gearresteerd door de Duitse Sicherheitsdienst.

¹⁵ Gesprek Artwell Cain en Dineke Stam op Aruba, 30 oktober 2022.

¹⁶ Ted Schouten (1985) Boy, Een Antilliaanse jongen in het Nederlands verzet. Den Haag: Leopold. (pp. 50). Tirzo Sprockel (Curaçao 1916 – Curaçao 2007) was een verzetsvriend van Boy Ecury.

Hij werd een dag later gefusilleerd op de Waalsdorper-vlakte bij Den Haag. Voorvoelde hij zijn dood? In zijn afscheidsbrief schreef hij: 'Er zijn hier zoveel jongeren die enigst kind zijn, die hetzelfde werk doen als ik en die al doodgeschoten zijn. Ook gehuwde mensen, mét en zónder kinderen, dus waarom zou ik mijn hulp, die men zo nodig heeft, weigeren? Ik ben blij dat ik kan helpen.'

Voorouders in slavernij

De vader van Boy Ecury, Dundun, was een succesvolle zakenman én een nazaat van slaafgemaakten. Dundun was pas vijf jaar toen hij zijn vader verloor op 4 september 1893: Candido Eugenio Ecury geboren in 1860 in slavernij, kreeg in 1863 de naam Ecury volgens het manumissieregister.¹⁷ Monique Ecury: 'Dunduns moeder had een 'shap', een handel. Deze oma van Boy, Mamáchi (?- 10 april 1941), was een Leon. Een echte moeder familias waar Dundun het grootste respect voor had. De ondeugende jongens scholen soms weg onder haar rokken als Dundun hen wilde straffen en dan zette hij niet door. Dunduns moeder Mamáchi en Dundun hadden een goede opleiding en correspondeerden in het Spaans.' Neef en naamgenoot Boy Ecury herinnert zich dat Mamáchi een winkel had op het plein, naast de garage van Dundun. 'Ik weet nog dat ze grote blokken ijs uit Curaçao liet komen en die dan doorverkocht. Ze schonk ook rum.'

¹⁷ Interview met de nicht Monique Ecury, Aruba, oktober 2022.

¹⁸ https://www.dbnl.org/tekst/rutg014bala01_01/rutg014bala01_01_0010.php

Een jongere zus van Boy, Nydia Ecury, schreef in 1976 het gedicht *Bos di sanger, Stem van mijn bloed*, over Aruba en haar afstamming: 'Ik ontmoette bij het voordragen op Curaçao een mevrouw die mijn overgrootmoeder Francisca Ecury gekend had. Francisca zou uit Venezuela naar Aruba zijn overgekomen als bevrijde huisslavin. Ze begon meteen voor de hele buurt brood te bakken.'¹⁸ Of Francisca inderdaad de moeder van Dunduns vader was, is iets dat nader uitgezocht moet worden.

Boy Ecury kreeg zijn huidskleur door het slavernijverleden van zijn vader, oma en overgrootmoeder. De welvaart die Dundun en zijn moeder met hun garage en winkel en enorme inzet wisten te verwerven, kon zijn discriminatie op grond van kleur niet ongedaan maken. Deze erfenis van het slavernijverleden kan met het bijzondere levensverhaal van Boy bespreekbaar worden gemaakt.

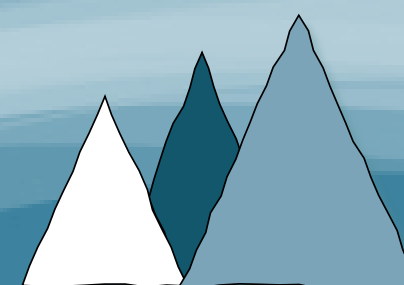
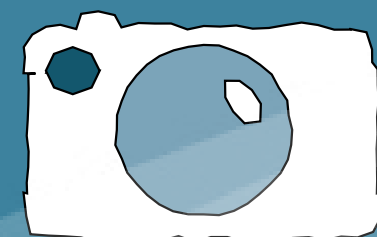

Cruciaal voor het hele verhaal is de tekst van Boy in zijn afscheidsbrief aan zijn ouders. Die ook in de mural is verwerkt in het Papiaments:

“Werk zoals ik nog nooit gedaan heb en God mag weten ooit zal doen. Werk waarvan ik houd, niet om het werk zelf, maar omdat het werk is dat gedaan moet worden. Als iedereen zegt, laat het maar aan anderen over, dan doet niemand ooit iets. Ik beschouw dit werk dan ook als mijn plicht.”

Jouw Reis

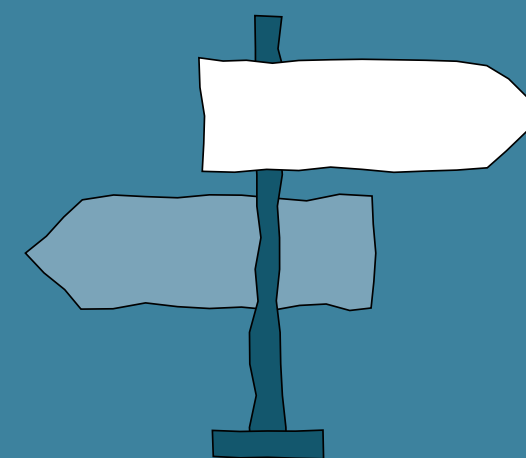

Programmamaker
Conny Groot (CultuurGeneratie)

110
workshopdeelnemers

11
Partners

2
Kunstenaars

Partners

- › Hogeschool van Amsterdam – Social Work
- › Boost, ontmoetingsplek in Amsterdam waar nieuwkomers en bewoners uit de hele stad samenwerken aan verbinding, integratie en perspectief
- › Yahya Natoororganisator/netwerker/vluchteling/sleutelfiguur voor geïnteresseerde medebewoners van AZC's
- › Stadsboerderij Osdorp
- › Huis van de Wijk 't Blommetje
- › Het Talentenhuis Amsterdam Nieuw-West
- › Stichting Storytelling Centre Amsterdam
- › BKB-Academy, het talentontwikkelingsprogramma van campagnebureau BKB, waarin jaarlijks 25 jongeren van experts een training krijgen in (politiek) campagnevoeren

Internationale partners

- › StorytellingArena in Berlijn
- › Sagapo in Noord Italië
- › SMOUTH in Larissa Griekenland

Kunstenaars, workshopleiders

- › Arjen Barel: directeur stichting Storytelling Centre
- › Sophie Eekman, fotograaf, gespecialiseerd in portretten
- › Giath Taha, Syrisch-Amsterdamse kunstenaar

Workshops en deelnemers

- › Twee Verhalenpicknicks in Buurtboerderij en 't Blommetje tijdens de coronapandemie, juni 2020, ca. veertig deelnemers
 - › Tien workshops in Boost, o.a. van kunstenaars Giath Taha en Sophie Eekman met ca. veertig deelnemers
- Een dag met twee workshops in de BKB-Academy met dertig deelnemers

Video's

Over Vrijheid, gemaakt tijdens de coronapandemie als voorbereiding op gesprekken met nieuwkomers

1. Palestijnse vluchteling Yahya Natoor
2. Amsterdams Libanese Mayssa achternaam?
over haar vlucht uit Libanon LIEUX DE MEMOIRE:
3. Jahan Valianpour
Iraanse Amsterdammer:
4. Latakia Syrië

Het onderzoek

De evaluatie is gebaseerd op:

- › deelname aan een verhalenpicknick over Vrijheid in de Buurtboerderij 2020
- › deelname aan de workshop met de BKB-Academy
- › gesprekken met BKB-Academy organisator Pelle Koppen
- › gesprekken met de twee workshopleiders en twee deelnemers
- › 25 ingevulde enquêtes

Daarin is gevraagd naar:

- › de verwachtingen en terugblik op de bijeenkomst
- › oordeel over sfeer, workshopleiders, het leerproces en de resultaten
- › historische momenten die van belang zijn voor deelnemers.

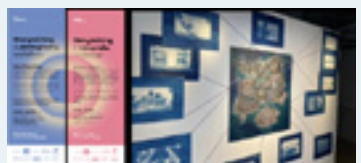
Realisatie & resultaten

Met **Jouw Reis | Your Journey** bracht CultuurGeneratie ontmoetingen tot stand tussen jongeren met en zonder vluchtelingervaring door middel van visual storytelling. Nadrukkelijk was de keuze voor de benadering vanuit beeld en taal om het delen van verhalen als vanzelf te laten ontstaan op een manier die niet bedreigend is en de vrijheid biedt om de verhaallijnen inwisselbaar te maken. De workshops stonden onder leiding van professionele kunstenaars.

Uit het Europese Erasmus+ programma komen eind 2023 een website, een overdraagbare methodiek en een toolbox voort, rijk geïllustreerd met de resultaten van de workshops en case studies.

Het werd druk bij de workshop Storytelling & Photography en — ‘be careful what you wish for’ — even leek er te weinig lunch te zijn besteld. Het is altijd spannend hoeveel en welke mensen er daadwerkelijk komen, hoe zorgvuldig het ook is voorbereid. Niet alleen was er een prachtige diverse groep deelnemers, ook de locatie en

Uitnodiging Workshops in Boost en beeld uit de tentoonstelling van Giath Taha in Foam, 2022.

Workshop Jouw Reis, BKB-Academy Amsterdam, 2022

lunch waren ruim voldoende en genoeg. Ongeveer tien mensen kwamen vanuit het AZC Arnhem en Utrecht, zo'n vijftien deelnemers uit het netwerk van BKB uit diverse plaatsen in Nederland en enkelen kwamen via-via.

Het was de eerste keer dat CultuurGeneratie samenwerkte met BKB-academy in vooralsnog een eenmalige activiteit, waarin BKB-Academy hun deelnemers en alumni had uitgenodigd; maatschappelijk betrokken, kritische en creatieve jongeren tussen 18 en 28 jaar die de kneepjes van het vak campagnevoeren leren. De deelnemers waren allemaal zeer tevreden over de workshop, ook degenen met hoge verwachtingen, zo blijkt uit de enquête. Vanuit BKB was het kunstenaarsperspectief vanwege de inhoud verrassend en de ontmoeting en uitwisseling van twee verschillende netwerken het allermooist.

De fotografieworkshop focuste op licht en (lichaams-) bewustzijn bij het maken van portretten. Een deelnemer vond de ontspanningsoefening aan het begin van de workshop het fijnste. Een andere genoot van de opdracht om buiten mooie dingen vast te leggen. Het favoriete beeld van ieder die buiten de schoonheid en het licht had gevangen werd geprint en besproken. Er werd goed naar elkaar geluisterd en voor elkaar van het Engels naar het Arabisch vertaald. Na een korte technische toelichting over belichting, gingen nieuwe duo's en trio's aan het werk voor de portretfoto, die opnieuw geprint en

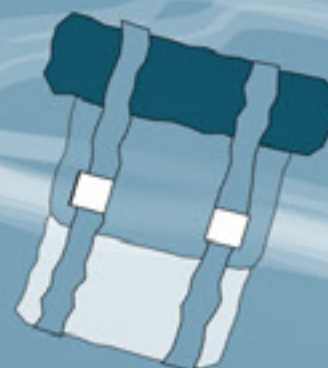
toegelicht werden. Het licht laten schijnen op waar je blij van wordt, werkt ook bij portretfoto's, door je model te vragen om aan een mooie herinnering te denken. Voor de deelnemer kan dat een verrassende spiegel zijn: 'Ik zag mezelf terug als een trotse vader terwijl ik me vooral een vermoeide jonge ouder voel.' Dat een van de portretten net leek op Rembrandt, leidde tot enige hilariteit bij de fotograaf en de geportretteerde. Door de fotografieworkshop kwam er een ontspannen sfeer, waarin mensen die elkaar nog niet kenden in de groep foto's en verhalen uitwisselden. Een deelnemer sprak haar dank uit aan de workshopleider voor de tips om een model over het ongemak van de camera heen te helpen.

Gelijkwaardig om tafel met verschillende ervaringen

De middagworkshop van kunstenaar Giath Taha over de kracht van Mapping, ook als het over persoonlijke verhalen gaat, scoorde bij twaalf deelnemers het hoogste. Het stukje film uit zijn tentoonstelling *Becoming a Ghost* maakte veel indruk, omdat het een emotioneel weerzien toonde in een videogame tussen twee broers die elkaar tien jaar niet hadden kunnen zien. De opdracht om met tekeningen en collages in groepjes eerst hun eigen levensverhaal op de kaart te zetten op de manier zoals zij dat zelf wilden en met de accenten die zij zelf kozen, viel in goede aarde. Het was zowel creatief, als kwetsbaar, als veilig, schreef een deelnemer. Een ander voelde zich uitgedaagd om zichzelf op een creatieve

Storytelling & photography workshops

Date

Sunday December 11
10:30 – 16:00

By

Sophie Eckman
& Giath Taha

Location

The BKB office
Westerstraat 252-254
Amsterdam

Language
English

Register

Mail Conny:
conny@musicgenerations.nl

Questions

Whatsapp Conny:
06 29 18 34 91

manier uit te drukken. Vooral in een van de groepen kwamen verhalen van het vluchten los terwijl er werd getekend, geplakt en geknipt aan de verbeelding van ieders reis. Dat gaf veel stof om over na te denken, zei een deelnemer. Een vrouw uit deze groep had expliciet gevraagd om de mensen met en zonder vluchtelingenervaring te mixen.

Na een klein uurtje tekenen, knippen uit kranten en tijdschriften, plakken en kleuren en intussen uitwisselen en verhalen delen, kwam ieders tekening op tafel, voorzien van een toelichting. 'Het moment dat ik mijn verhaal vertelde, was een moment van bevrijding', schreef een deelnemer op de evaluatie. 'Iedereen kwam met iets anders, terwijl we toch werkten vanuit dezelfde opdracht', schreef een ander in de uitleg waarom mapping de favoriete activiteit was.

'De tocht is weergegeven in de tekening, maar de toekomst is nog ambigue', vertelde iemand bij haar tekening. Een ander zei: 'Mijn land is het mooiste land met de mooiste rivier, ik moest daarvan weg. Nu ben ik hier, maar mijn hart, mijn droom is aan de andere kant. Ik woon hier als een half mens.'

De gezamenlijke kaart bevatte zowel het verlies als de vreugde. Giath: 'Dat alles samenkwam op de tafel, ieders persoonlijke reis, maakte het heel gelijkwaardig, ook al zijn de ervaringen nog zo verschillend.'

Door de fotografieworkshop, het samen tekenen en aan elkaar presenteren, kwam het onderlinge vertrouwen op gang, vond Yahya Naoor, die medebewoners uit het AZC had meegenomen. Volgens hem kan dat nog sterker als je een meerdaags programma hebt, dan kun je met teambuilding beginnen. Alle 25 deelnemers voelden zich op hun gemak, zestien zelfs 'very comfortable'.

Op de vraag naar welk historisch moment of moment van bevrijding belangrijk is, kwamen uiteenlopende antwoorden. Twee mensen noemden de aanval van Rusland op Oekraïne, de oorlog en bevrijding van Kherson en Kharkiv, twee het vallen van de Berlijnse muur en anderen de Tweede Wereldoorlog en 1945, de maanlanding, de moord op Pim Fortuyn en de klimaatconferentie in Parijs. De antwoorden laten iets zien van de diversiteit van de groep. Op de vraag 'Heb je iets nieuws geleerd antwoordden 24 deelnemers: 'ja'. Alle deelnemers zouden de workshop aanbevelen aan anderen. 'Het was een dag vol creativiteit met inspirerende mensen. Ik was geraakt en begeistert.' Alle aandachtspunten: wederkerigheid, talentontwikkeling, co-creatie, diversiteit & inclusie en cross-overs kwamen naar voren in de waardering voor het programma Jouw Reis | Your Journey.

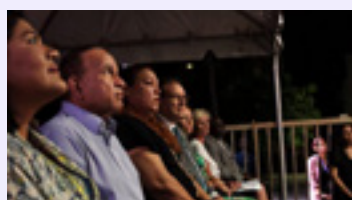
05

Verantwoording

De beschreven evaluatie is met opzet breed van reikwijdte en kwantitatief en kwalitatief van aard. Gekozen is voor verschillende 'onderzoek-bronnen', te weten:

- › observaties van specifieke procesmomenten: een concertuitvoering van De Vogel Vrijheid, een Wie is je held?
- › themabijeenkomst, een theaterrepetitie Op zoek naar Boy en de workshops samen met BKB Academie, visual storytelling Jouw Reis | Your Journey
- › de muziek, de mural, het spoken word, de theater act en de diverse videoverhalen die zijn gepresenteerd
- › interviews met deelnemers, meewerkende kunstenaars en dirigenten, organisatoren en programmeur
- › korte vragenlijsten voor deelnemers

Theatervoorstelling Op zoek naar Boy op de Artfair, 5 november 2022 San Nicolas

Reacties van het publiek aanwezig bij de verschillende presentaties zijn niet stelselmatig verzameld. Vogel Vrijheid of Vogelvrij wil allereerst een uitwisseling tussen deelnemers van verschillende groepen en leeftijden (jong en oud, uit Rotterdam, Amsterdam en Aruba etc.) aanjagen. Daarop ligt in dit programma, en dus ook in de evaluatie, de focus: op de deelnemers, kunstenaars en programmeurs. Via hen is wel een indruk gekregen van wat het publiek van de presentaties vond en een enkele pregnante reactie is ook in de evaluatie meegenomen.

Een belangrijke opmerking voorafgaand aan de conclusies is dat de ontwikkeling en realisatie van Vogel Vrijheid of Vogelvrij onevenredig veel inspanning en uren van CultuurGeneratie heeft gevraagd. Het integrale programma in 2019, 2020 geschreven voor de viering van 75 jaar vrijheid besloeg in plaats van één, uiteindelijk bijna drie jaar. Debet daaraan: Covid 19. Gedurende die tijd vielen er programmaonderdelen af en werden programma's onder druk van en soms ook geïnspireerd door de omstandigheden veranderd en vernieuwd. Dit is niet meegewogen bij de inhoudelijke beoordeling van het programma. Maar wat er allemaal is gerealiseerd kan niet als maatstaf voor volgende programma's dienen. Onder normale omstandigheden vraagt het aangaan van duurzame relaties met kleine en grote partners veel inspanning, in 2020 was dat een nog grotere uitdaging, omdat met name grote partners gerelateerd aan

overheden het met de lockdown voor gezien hielden. Vanuit de motivatie te doen wat wél kan, wist CultuurGeneratie met Diversiteit en Burgerschap van de gemeente Amsterdam en de ondersteunende fondsen die de vingers wel aan de kloppende coronapols hielden die periode door te werken.

Sterke punten per programma

In de vier deelprogramma's zijn de vijf gemeenschappelijke aandachtspunten: 1 wederkerigheid, 2 educatie en talentontwikkeling, 3 co-creatie, 4 diversiteit en inclusiviteit en 5 artistieke crossovers niet gelijkelijk sterk aanwezig. Ook de impact verschilt per programma, zoals blijkt:

De Vogel Vrijheid

heeft het meest teweeg gebracht op het gebied van artistieke (muzikale en tekstuele) cross-overs, én educatie en talentontwikkeling. De co-creatie van samencomponeren en tekstschrijven, kwam zoals eerder genoemd onder tijdsdruk te vervallen. De meerwaarde van de concertserie De Vogel Vrijheid zat vooral in een sterke muzikale uitwisseling. Op thematisch gebied is door veel mensen een (begin van) verbinding gemaakt tussen de verschillende vrijheidsstrijden. Met de kanttekening dat zo'n connectie nog veel sterker kan worden aangezet, bijvoorbeeld in begeleidende informatie. Wat nu al goed werkte was de programmering ter gelegenheid van een passende herdenking en datum.

Een suggestie is verder om de songteksten in druk of als boventitel aan het publiek te presenteren. Nu al maakten sommige frasen veel indruk omdat ze gezamenlijk werden gezongen als refrein. De programmeur van De Hallen onthield niet voor niets 'En alles wat ademt, laat ik in z'n waarde'. Zij suggereerde ook om het concertthema tot onderwerp te maken van een aansluitende dialoog voor een Vrijheidstafel. In zo'n combinatie komt verbinding optimaal tot stand en kan het publiek zich op meer manieren met de inhoud identificeren.

Wie is je held?

steunt bovenal op wederkerigheid, op geven en krijgen en zo is het door de deelnemers ook ervaren. Zij deelden hun verhaal over hun helden, dat verwerkt tot een themaprogramma aan de groep werd teruggegeven met de held en vooral met de aangever van de held in de hoofdrollen. Hoe belangrijk diversiteit en inclusiviteit zijn, blijkt uit het voorstel van CultuurGeneratie om in een mogelijk vervolg niet alleen met de OBA maar ook met het 'superdiverse' publiek van Huizen van de Wijk samen te werken.

IJzersterk bij Wie is je held? is de dialoog die het gevolg is van een aantal factoren. De groepen kennen elkaar en komen bij de OBA al langer samen: ze zijn elkaar vertrouwd. De gastspreker geeft het gesprek een kennisimpuls waardoor iedereen aan de dialoog mee kan doen. Vervolgens treedt de spreker niet als leider op,

maar samen met de aangever van de held in kwestie, als gesprekspartner. In de praktijk krijgt de groep veel ruimte van hen, waardoor het gesprek soms veel kanten uit gaat, maar vaak ook de diepte in. En dan gebeurt er iets: mensen hechten hun persoonlijke verhaal aan de held, aan de 'heldaangever', aan elkaar. Dat gebeurt niet altijd, maar wel heel regelmatig. Zoals bij Margien Sikkinga-Middelbos, die drie gesprekken lang bleef volhouden dat zij heel gewoon was en haar held niet voor iedereen boeiend. Haar held was haar vader omdat hij Joodse onderduikers in huis nam en omdat hij weigerde op zondag voor de Duitse bezetters te werken. Achteraf ontstond in de themabijeenkomst van Margien Sikkinga een van de betere dialogen over gewone helden die, zonder dat er straten naar hen worden vernoemd, zo belangrijk zijn voor samen-leven.

Op zoek naar Boy

is het blijvende resultaat van de muurschildering én het structureel opnemen van zijn geschiedenis in het curriculum van de samenwerkende scholen op Aruba boven verwachting. Bijzonder volgens de lokale coördinator is het feit dat dankzij de steun van de schoolhoofden VO-jongeren zijn bereikt op de toch al zo drukke scholen. Dat de leerlingen zo persoonlijk reflecteren op Boy is ook uitzonderlijk. En dat koning Willem-Alexander en koningin Máxima de herinnering aan Boy Ecury eer aandoen door tijdens het koninklijk bezoek op 30 januari 2023 aan Aruba de mural bij de Esmeralda-Mavo te bekijken en daar met leerlingen te spreken, is een exceptioneel 🏰 resultaat.

Educatie en talentontwikkeling gingen letterlijk hand in hand bij Op zoek naar Boy. Dat geldt ook voor co-creatie, door de samenwerking tussen Muchila Creativo en Colegio San Antonio in het theaterstuk. Ondanks het feit dat de afspraken rond het gezamenlijk oefenen en de data van de presentatie ronduit moeizaam verliepen, stond de voorstelling als een huis. Het is veel meer geworden dan het aanvankelijk geplande tableau vivant. Het was een overtuigend toneelstuk met ritme, muziek en expressie.

Wederkerigheid kreeg in dit programma onder meer vorm door de lessen die de studenten van Mediacollege Amsterdam gaven in twee geschiedenislessen van

Filomena College Mavo. Volgens de leerlingen waren hun films 'van Netflix-kwaliteit' en de docent wilde ook voor leerlingen het medium film inzetten om hun eigen werkstukken te presenteren. De leerlingenpopulaties, de gastdocenten en het team van CultuurGeneratie op Aruba blonken in alle opzichten uit in diversiteit en inclusie, niet alleen qua leeftijd en etnische herkomst en sociale positie, maar ook wat betreft jongeren met speciale uitdagingen. Tenslotte was de artistieke variatie van het programma uitstekend, zowel in het maakproces als bij het resultaat. Dat kwam tot uiting in vele cross-overs tussen de verschillende disciplines: research doen, film- en toneelscript schrijven, muziek zoeken, tekst en beeld maken voor de mural en schilderijen en het presenteren van het muziektheater. Volgens Alice van Romondt, die Op zoek naar Boy faciliteerde met haar grote Arubaanse netwerk, haar nauwe connecties met de Art Fair en op vele andere manieren, was de grootste verdienste van Op zoek naar Boy de wederkerigheid. Vaak komen er alleen maar studenten uit Nederland voor stages of onderzoek naar Aruba, maar dit programma was echt voor de jongeren van hier. Op zoek naar Boy heeft alle vijf aandachtspunten in praktijk gebracht. Hetzelfde kan nu al, na 10 workshops worden gezegd van Jouw Reis | Your Journey.

Jouw Reis | Your Journey

De ontmoeting tussen verschillende deelnemers in een creatieve, open, ontspannen omgeving was het sterkste

punt van Jouw Reis | Your Journey. Dat gold ook al voor de picknick in de buurtboerderij, waar op anderhalve meter afstand in de buitenlucht door buurtbewoners en mensen met vluchtelingenervaring verhalen over vrijheid werden verteld. Twee groepen deelden hun verhalen in het Nederlands en een andere groep in het Arabisch, later gaf een groepslid een verslag aan alle deelnemers en genoten we gezamenlijk van muziek. De onderlinge uitwisseling liep daar veel moeilijker dan in de workshop Jouw Reis | Your Journey, waarin veel 'doe-dingen' zaten en waar verschillende mensen samenwerkten. De wederkerigheid tussen de organiserende partijen en de deelnemers uit verschillende netwerken en partners was groot doordat iedereen van de kunstenaars wilde leren en ook geïnteresseerd was in het levensverhaal van de ander. Een meditatief startmoment droeg bij aan een open sfeer. Het feit dat de kunstenaars-workshopleiders op zoek waren naar een bijdrage van allen op gelijkwaardige basis, was essentieel. Zij daagden de artistieke talenten van de deelnemers uit door het aanbieden van een interessante methode om beelden te maken van de ander, en die te laten maken van zichzelf. Daarin zat ook co-creatie. De artistieke vormgeving van de plattegrond van je eigen levensreis leidde tot slot ook naar co-creatie in het maken van de gemeenschappelijke kaart in de uitstalling van alle tekeningen en collages. De bewuste ontmoeting tussen jongeren met en zonder vluchtelingenervaring zorgde voor een gevarieerde groep deelnemers. Belangrijk voor de inclusieve benadering is dat er wel

ruimte is voor het delen van pijnlijke verhalen, maar dat de vraagstelling en de creatieve opdrachten voor alle deelnemers hetzelfde zijn. Al met al gaf het programma Jouw Reis | Your Journey de deelnemers een waardevolle ervaring in zowel het vergroten van het zicht op zichzelf als op dat van de ander, die je in het dagelijks leven niet vanzelf ontmoet.

Overstijgende aanbevelingen

In de afzonderlijke evaluaties valt een vijftal punten op die in alle programma's in een of andere vorm terugkomen:

01

Wederkerigheid,

Bijvoorbeeld, is het hele proces door noodzakelijk om vruchtbaar samen te werken. De programmamakers en leiders zetten de toon en zouden ook regelmatig alle partijen moeten vragen wat iedereen aan het programma heeft en nog nodig heeft. Om vervolgens niet alleen programma-passende vragen te honoreren. Maar gewoon ook in Rotterdam de Westside Story te laten spelen, een groot deel van de tijd van een themabijeenkomst aan koffie en appeltaart te laten 'vervliegen' en de scholieren bij de na-schoolse workshops iets te eten aan te bieden. CultuurGeneratie typeert haar programma's als sociaal-artistiek en community-georiënteerd en dat maken de programma's ook waar. Omdat wederkerigheid ook werkelijk een voortdurend aandachtspunt is.

02

Een andere aanbeveling

Betreft de keuze voor een open of een gestuurde dialoog. Onderliggende vraag is of de gastspreker (of programmamaker, docent etc.) een deelnemende gesprekspartner is of een gespreksleider met specifieke vragen ter verdieping van de dialoog. De Vogel Vrijheid of Vogelvrij praktiseert variaties van beide vormen: een open dialoog zoals in Wie is je held? De deelnemers bepalen daarin zelf hoe persoonlijk ze willen worden en met hun inbreng, associërend en overpeinzend (en soms te wijldlopgig) beweegt het gesprek zich richting common ground. Een meer gestuurde setting heeft het voordeel van een scherpe focus, zowel in de vragen/gespreksthema's als in wat ermee naar boven wordt gehaald. Maar sturing kan ten koste gaan van het onverwachte en ongeplande. Ten koste ook van wat verrast en tot verder nadenken stemt. Openheid is voor een dialoog, kortom, niet beter dan sturing. De vraag is eerder welke dialoogvorm het beoogde resultaat geeft en vooral welke vorm het beste bij de deelnemers past. Met ouderen heeft bijvoorbeeld een open dialoog veel potentie, voor jongeren biedt een gestuurde vorm meer houvast. Een afweging per keer is raadzaam.

03

Wat CultuurGeneratie in de praktijk veel tegenkomt,

Nu ook, is dat haar partners verwachten dat kader, planning en organisatie allemaal geregeld zijn, als een bijna gespreid bedje, en dat zij zich vooral op de inhoudelijke concretisering en uitvoering kunnen richten. Maar dat is niet wat CultuurGeneratie voor ogen staat met samen ontwikkelen. Daarin spelen de partners een actieve rol in alle facetten van totstandkoming. Dat is belangrijk om te benadrukken als 'verwachtingenmanagement' richting de partners.

04

Technisch organisatorische zaken

Die te maken hebben met geluidstechniek, het afspelen van video's zijn terugkerende hobbels. Bijvoorbeeld in de OBA is dat vaak een probleem, omdat de apparatuur door velen wordt gebruikt en technische ondersteuning vaak afwezig is. Het zaaltje is al gevuld met deelnemers, maar het geluid doet het nog niet. Bij de BKB-Academy daarentegen was dat allemaal perfect geregeld, dankzij een vaardige gastheer op locatie.

05

Een belangrijke aanbeveling onderstreept hoe productief multidirectioneel herinneren is, naarmate de groep deelnemers diverser is van samenstelling. In de eerste plaats omdat de inbreng van uiteenlopende mensen vanzelfsprekend met diverse geschiedenissen over vrijheidsbeperking en vrijheidsstrijd komen. De kunst is dan om, zoals Rothberg uiteenzet, niet in een wedstrijd te vervallen wiens geschiedenis traumatischer is en wie meer slachtoffer of juist meer dader is. Het is veel productiever om naar elkaars verhalen te luisteren — wetend dat iedereen aan de beurt komt — en daarin de overeenkomsten naar voren te halen, inclusief wat ongemakkelijk voelt, wat schuurt, waarvoor mensen zich schamen en wat iedereen kent en herkent.

Voor de toekomst

Een mooie graadmeter voor het succes van de deelprogramma's, tot slot, is af te lezen aan een eventueel vervolg. Zo gaat het Rotterdamse orkest volgend jaar z'n tweede samenwerking aan met een ander studentenorkest en zijn sommige Rotterdamse spelers intussen vaste reservisten voor Amsterdam. En dirigent Samuel Tamarit Otero ziet zeker mogelijkheden om een vergelijkbaar programma rond een actueel, betekenisvol muziekstuk met CultuurGeneratie te organiseren.

Rond **Wie is je held?** is in het evaluatiegesprek met de OBA afgesproken om als vervolg een gezamenlijk plan voor najaar 2023 — voorjaar 2024 te schrijven. Belangrijk voor CultuurGeneratie is daarbij dat de CultuurPlusgroepen net zo divers van samenstelling zijn als bij Banne en Reigersbos. In dit opzicht zijn de Huizen van de Wijk een goede derde samenwerkingspartner. Zij trekken een cultureel diverser publiek dan de OBA's.

Vergeten Helden, de productie die leidde naar Op zoek naar Boy wordt voortgezet in een zelfstandige stichting. Op zoek naar Boy krijgt een duurzaam vervolg door het structureel opnemen van de geschiedenis van Boy Ecury in het curriculum van de samenwerkende scholen op Aruba. Er komt een nieuwe lesbrieft met ook digitaal materiaal om daarbij te helpen. Een belangrijke inhoudelijke verbreding zou zijn als zijn verhaal niet alleen als venster op de Tweede Wereldoorlog maar ook op

koloniale slavernij zou kunnen dienen. Dat brengt multidirectionele herinnering verder in de praktijk van het onderwijs en kan solidariteit oproepen tussen bevolkingsgroepen die om verschillende redenen worden gediscrimineerd en uitgesloten. De belangstelling voor slavernij is bij de leerlingen zeker aanwezig, gezien de antwoorden die leerlingen in de enquête gaven.

Jouw Reis wordt voortgezet als Your Journey met nieuwe partners en in Europees verband.

Met het programma **De Vogelvrijheid of Vogelvrij** heeft CultuurGeneratie een sterke transnationale samenwerking neergezet, veel vertrouwen opgebouwd en een werkwijze ontwikkeld die verbindingen legt, versterkt en verduurzaamt. Daarbij kan niet worden overschat hoeveel inspanning het vraagt om de verbindingen te onderhouden waardoor de programma's betekenisvol blijven. Met passie en enthousiasme rond kunst en cultuur in een dynamische maatschappelijk setting weet CultuurGeneratie al 22 jaar nieuwe netwerken en relevante programma's te genereren.

06

Toelichting

2019-2022 was financieel ook een spannende periode. De oorspronkelijke begroting opgesteld voor de viering van 75 jaar vrijheid gedurende één jaar, werd noodgedwongen opgerekt naar drie jaar.

Tijdens de doorstart — begin 2022 — werd de stand van zaken voldoende duidelijk om aan de fondsen en overheden een herziene begroting en programmavoorstel voor te leggen. Het is grotendeels dit programma en deze begroting die we aan u voorleggen. Daarin vallen vier veranderingen op:

- 1. De kosten voor projectleiding zijn hoger** omdat deze zich uitstrekken over drie jaar in plaats van de geplande één jaar in 2020. Het leeuwendeel van deze kosten zit in de 2022 omdat de programmamaker tijdens de voorgaande jaren veelal als vrijwilliger doorwerkte.
- 2. Pr en communicatie vallen lager uit** omdat dit budget was bedoeld voor een grootse viering van 75 jaar vrijheid. Deze viering werd afgelast vanwege de corona lockdown waardoor het programma zich over drie jaar uitspreide met een zwaartepunt op 2022. De meer kleinschalige activiteiten, deelden we via onze social media. De doorstart in 2022 was dermate intensief — en soms pas kort tevoren te plannen — dat we vooral inzetten op het realiseren van de beloofde activiteiten die desalniettemin goed en door velen zijn bezocht.

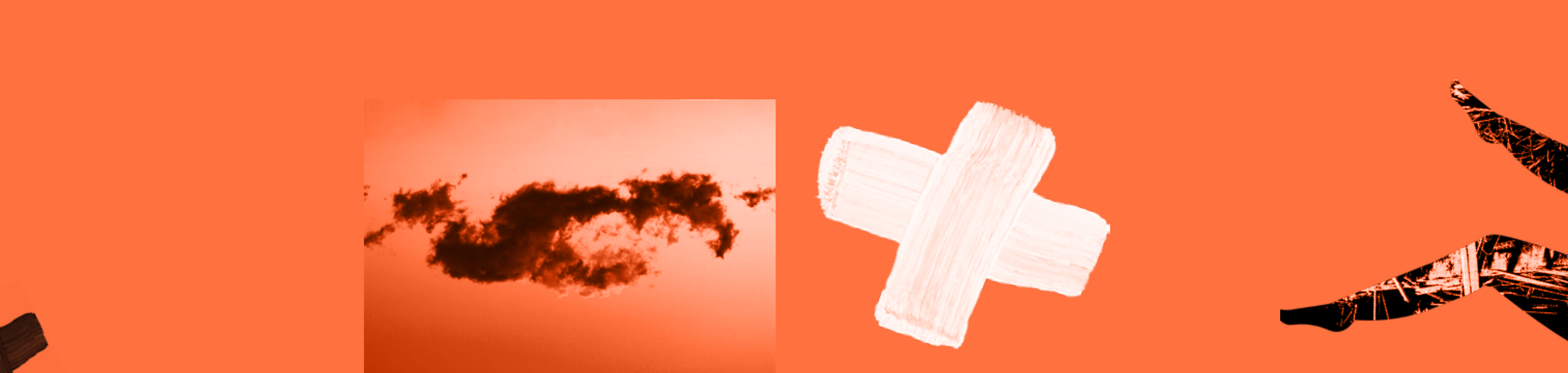
3. Locatiekosten vielen om een veelvoud aan redenen lager uit:

- A.** We mochten tot begin 2022 weinig tot niets op locaties vanwege het verbod op fyseke samenkomsten
- B.** De locaties waar we speelden in 2022 waren veelal partners die de presentaties faciliteerden, dan wel daaraan — in natura — bijdroegen.

- 4. Videorapportages vallen hoger uit** omdat we tijdens corona van live evenementen naar video schakelden. Cultuurgeneratie werd ook leerwerkplaats voor het MBO Mediacollege. Dat leidde tot online voorstellingen en video's met verhalen over vrijheid, dan wel de afwezigheid daarvan. Dit is in het evaluatieverslag goed te lezen. Voor het grote aantal video producties was het ook nodig om de website aan te passen.

We sluiten 2022 en deze projectafrekening met accountantsverklaring af met een klein verlies. En de overtuiging dat we met de combinatie van erfgoed- en cultuurparticipatie een veelbelovende weg inslaan.

TOELICHTING DOOR CONNY GROOT
IN SAMENWERKING MET STICHTING ASK

VSBfonds,
iedereen doet mee

**oranje
fonds**
20 jaar ertoe doen

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

AFK amsterdams
fonds voor de
kunst

XXXX **Gemeente
Amsterdam**

z **fonds** **z**

oba

CATHARSIS

Algemeen Nut
Beogende Instelling
ANBI

Colofon

Programmaontwikkeling & realisatie

Conny Groot

Tekst

Liane van der Linden, Dineke Stam
& Conny Groot

Ontwerp

José Stolk & Giselle Segura Gelink

Stagiairs

Jana Sevenhuijsen, Rosa Asuni, Jada Broers, Tea
Tacovic, Lakisha Tjon-A-Njoek, Quiten Karreman, Yassine
Zafzafi, Rick van Zijtveld, Chen van der Wilt, Zara van de
Kerkhove.

Fotografen

Roos Evers, Sem Rietstap, Sophie Eekman, beeldend
kunstenaar coach Giath Taha. Coaches Aruba theater:
Lupita Bernabella, Jhon Fredy Montoya. Beeldend:
Esmeralda Kelly, Rudberth Wolff. Mural: Esmeralda Kelly.

Partners

